

Dokument nr. 3:6

(2004–2005)

Riksrevisjonens undersøkelse av Norges forskningsråds handlingsrettede programmer

Til Stortinget

Riksrevisjonen legger med dette fram Dokument nr. 3:6 (2004–2005) Riksrevisjonens undersøkelse av Norges forskningsråds handlingsrettede programmer.

Riksrevisjonen, 16. februar 2005.

For riksrevisorkollegiet

Bjarne Mørk-Eidem
riksrevisor

Innhold

1	Innledning	1
2	Oppsummering av undersøkelsen	1
2.1	Formidling av forskningsresultater	2
2.2	Bruk og opplevd nytte av forskningsresultatene	3
2.3	Målformulering og rapportering	3
2.4	Nye utfordringer	4
3	Utdannings- og forskningsdepartementets kommentarer	4
4	Riksrevisjonens bemerkninger	6
5	Utdannings- og forskningsdepartementets svar	7
6	Riksrevisjonens uttalelse	7
	Vedlegg: Rapport	9

Utdannings- og forskningsdepartementet

Riksrevisjonenes undersøkelse av Norges forskningsråds handlingsrettede programmer

1 INNLEDNING

Stortinget vedtok 18. juni 1992 å opprette Norges forskningsråd fra 1. januar 1993. Etableringen var basert på en sammenslåing av fem forskningsråd. Målsettingen var bedre forskningspolitisk koordinering, klarere arbeidsdeling i forskningssystemet samt forenkling og effektivisering av virksomheten.

Forskningsrådet er forvaltningsmessig underlagt Utdannings- og forskningsdepartementet og mottar midler fra 16 departementer. Utdannings- og forskningsdepartementet har koordineringsansvaret for forskningspolitikken og står for over halvparten av de offentlige forskningsbevilgningene fra departementene.

Forskningsrådet skal være et sterkt forskningsstrategisk organ som også skal gi regjeringen råd i forskningspolitiske spørsmål. Rådet skal konsentrere seg om overordnede strategiske oppgaver og skal ha ansvar for å øke det generelle kunnskapsgrunnlaget. Rådet skal bidra til å dekke samfunnets behov for forskning ved å fremme grunnleggende og anvendt forskning på alle områder, jf. St.meld. nr. 43 (1991–92) og Innst. S. nr. 231 (1991–92). Forskningsrådet skal ifølge vedtektene utforme sin forskningspolitikk og forvalte bevilgningene til forskning ut fra retningslinjer som regjeringen og Stortinget setter opp.

I St.meld. nr. 36 (1992–93), jf. Innst. S. nr. 192 (1992–93), framheves det at Forskningsrådet har ansvaret for den kunnskaps- og teknologiformidlingen som er knyttet til Forskningsrådets egne programmer og prosjekter. I innstillingen til Stortinget uttalte komiteen at formidlingen av norsk forskning og norske forskningsresultater ut til allmennheten er for dårlig, i tillegg til mangel på aktiv bruk av forskningsresultater. Her ligger det en viktig utfordring for norsk forskning. Komiteen viste til at Norges forskningsråd gjennom St.meld. nr. 43 (1991–92) *Et godt råd for forskning. Om endringer i forskningsrådsstrukturen*, jf. Innst. S. nr. 231 (1991–92), har fått et viktig strategisk ansvar.

Det bevilges betydelige midler til forskning hvert år. For året 2003 ble det bevilget 4,1 milliarder kroner til Norges forskningsråd, herav ca. 2,1 milliarder kroner til forskningsprogrammer. Av dette ble det bevilget 681 millioner kroner til handlingsrettede

programmer. Utdannings- og forskningsdepartementet og Nærings- og handelsdepartementet er de største finansieringskildene og bidrar til sammen med 50 prosent av Forskningsrådets finansielle midler.

Formålet med Riksrevisjonens undersøkelse har vært å belyse i hvilken grad Forskningsrådet ivaretar Stortingets intensjoner om at forskningen skal komme styresmaktene, næringslivet og allmennheten til gode.

Riksrevisjonens rapport om undersøkelsen følger som trykt vedlegg. Utkast til rapport ble i brev av 1. november 2004 forelagt Utdannings- og forskningsdepartementet. Revisjonskriteriene er tidligere lagt fram for Utdannings- og forskningsdepartementet og Forskningsrådet. Departementet har i brev av 1. desember 2004 avgitt uttalelse til de forholdene som ble tatt opp. Kommentarene fra departementet er vurdert og delvis innarbeidet i den endelige rapporten. Departementets merknader til Riksrevisjonenes vurderinger er gjengitt i kapittel 3.

2 OPPSUMMERING AV UNDERSØKELSEN

Riksrevisjonenes undersøkelse er gjennomført i perioden 2002–2004. Undersøkelsen omhandler i hovedsak et utvalg av Forskningsrådets handlingsrettede programmer. Handlingsrettede programmer er primært innrettet for offentlig sektor og bransje- og interesseorganisasjoner. De skal bidra til å bedre kunnskapsgrunnlaget for planlegging på forskjellige forvaltningsnivåer, for utvikling av offentlig sektor og for politiske beslutninger. De utvalgte programmene for undersøkelsen er:

- Kommunale beslutningsprosesser og statlig intervensjon (Kommunelov)
- Grunnforurensning (GRUF)
- Arktisk lys og varme (ALV)
- Levekår, utvikling og omstilling i landbruket (Landbruk)
- Økonomisk kriminalitet
- Informasjonsteknologi i medisin og helsetjeneste
- Internasjonal migrasjon og etniske relasjoner (IMER)

- Samfunnsmessige rammebetingelser og virkemidler for norsk energi- og miljøpolitikk (SAMRAM)
- Alternativ medisin

Ved utvelgelsen av programmer ble det lagt vekt på at programmene skulle være nylig avsluttet og være fordelt på de fagområdene som Forskningsrådet var inndelt i. Videre skulle programmene gi et godt bilde av de handlingsrettede programmene variasjon i økonomisk størrelse i det tidsrommet programmene i utvalget pågikk.

Undersøkelsen har hatt tre problemstillinger:

- 1 I hvor stor grad og hvordan formidles forskningen i de handlingsrettede programmene?
- 2 Hvordan brukes forskningsresultatene, og hvilken opplevd nytte har brukerne hatt av de handlingsrettede programmene?
- 3 I hvilken grad
 - formuleres det mål?
 - rapporteres det i samsvar med mål?
 - følger Forskningsrådet opp de handlingsrettede programmene?

Problemstilling nummer tre omhandlet opprinnelig måldekningen i de handlingsrettede programmene; i hvilken grad det hadde vært forskningsaktivitet på alle delområdene i programmene. Denne problemstillingen ble endret da det gjennom undersøkelsen ble klart at sluttrapportene fra programmene varierte så mye i innhold og omfang at det ikke var mulig å dokumentere måldekningen i tilstrekkelig grad. I stedet ble dette materialet benyttet til å kartlegge i hvilken grad krav til målformuleringer og resultatrapportering var fulgt opp. Problemstilling nummer tre er avgrenset til å gjelde oppfølgingen av målformuleringer og resultatrapportering, i tillegg til internrevisjon. Undersøkelsen gir derfor ikke et fullstendig bilde av Forskningsrådets totale oppfølgingsarbeid gjennom administrasjon, programstyrer og bevilgende departementer.

Det er foretatt en gjennomgang og vurdering av sluttreporter fra programmene, interne og eksterne programevalueringer, strategidokumenter og Forskningsrådets interne retningslinjer. Analysen av styringsdokumentene har hatt som formål å kartlegge programmene målformulering, resultatrapportering samt program- og prosjektoppfølgning fra Forskningsrådet. Analysen har også hatt som formål å kartlegge hvilke retningslinjer og praksis som finnes for formidling av programinformasjon og forskningsresultater. Forskningsrådets hjemmeside, hjemmesiden til Norsk samfunnsvitenskapelig data-tjeneste (NSD) og forskningsportalen forskning.no er gjennomgått for å vurdere i hvilken grad forskningsinformasjon er lett tilgjengelig.

Det er også gjennomført en spørreundersøkelse hvor formålet var å kartlegge brukernes erfaringer og synspunkter på formidlingen av forskningsresultatene, hvordan forskningsresultatene er brukt, og hvilken opplevd nytte brukerne har hatt av den forskningen som er utført i programmene. Spørreskjemaene ble sendt til de virksomheter som ble ansett for å være potensielle brukere av forskningen, det vil si alle virksomheter som stod på invitasjons- og deltakerlistene fra de seminarer/konferanser som ble avholdt i regi av programmene. Dette ble gjort for å sikre at flest mulig relevante brukere inngikk i utvalget. Brukeroversikten ble oversendt Forskningsrådet for å sikre at ingen sentrale brukere manglet. I tillegg ble programstyrelederne og representanter for de finansierende departementene intervjuet. Totalt utgjorde brukeroversikten 735 virksomheter.

Det er lagt til grunn at handlingsrettede programmer har klarere mål enn grunnforskningsprogrammer, og at det vil være enklere å rapportere om forskningsresultatene. Videre er det lagt til grunn at det er tydeligere definert hvem brukerne av forskningen skal være, og at det i større grad vil være mulig å dokumentere hvordan forskningen er brukt.

Det er lagt til grunn at handlingsrettede programmer har klarere mål enn grunnforskningsprogrammer, og at det vil være enklere å rapportere om forskningsresultatene. Videre er det lagt til grunn at det er tydeligere definert hvem brukerne av forskningen skal være, og at det i større grad vil være mulig å dokumentere hvordan forskningen er brukt.

2.1 Formidling av forskningsresultater

Forskningsrådet har et stort ansvar for at private og offentlige brukere får tilgang til den bruksforskningen som er nødvendig for å løse sine oppgaver. Stortinget ba i den anledning Forskningsrådet om å utvikle en strategi for brukerrettet kunnskaps- og teknologiformidling.¹ I en senere stortingsmelding framhevet Stortinget at dersom forskningsresultatene skal nå bredt ut, er det viktig med bred og enkel tilgang og at resultatene gis en brukervennlig «innpakning».²

Undersøkelsen viser at det ikke er implementert en felles overordnet strategi for brukerrettet formidling i Forskningsrådet. Forskningsrådets fagområder har i forskjellig grad utformet konkrete formidlingsstrategier. Undersøkelsen viser også at mange programmer i liten grad identifiserer målgrupper for forskningen, og at de i varierende grad har oversikt over hvilke brukere som er sentrale. Mangelfulle formidlingsstrategier kan føre til at formidlingsansvaret ikke blir fulgt opp i tilstrekkelig grad.

Det framgår av undersøkelsen at det er komplisert å få oversikt over hvilke publikasjoner som er gitt ut i tilknytning til de ulike programmene. Dersom det ikke er mulig å få en fullstendig oversikt over publikasjonene som er utgitt som resultat av et forskningsprogram, svekkes tilgjengeligheten. Videre varierer oppfatningen blant brukerne om hvor tilgjengelige forskningsresultatene er. I fem av ni programmer oppgir et flertall av brukerne som har forsøkt å skaffe forskningsinformasjon, at de ikke er

¹ I Innst. S. nr. 231 (1991–92), jf. St.meld. nr. 43 (1991–92), Innst. S. nr. 192 (1992–93), jf. St.meld. nr. 36 (1992–93)

² St.meld. nr. 39 (1998–99), jf. Innst. S. nr. 110 (1999–2000).

fornøyd med tilgjengeligheten. I fire av programmene oppgir et flertall av dem som har forsøkt å skaffe slik informasjon, at de enten er middels eller over middels fornøyd.

I fire av de ni programmene er et flertall av brukerne som har lest forskningsinformasjon, ikke fornøyd med hvor lettfattelig forskningsresultatene er formidlet. I to av programmene er et flertall av brukerne over middels fornøyd,³ mens brukernes svar er mer varierte i de tre øvrige programmene.⁴

Undersøkelsen viser at Forskningsrådet ikke i tilstrekkelig grad har gjort forskningsinformasjon tilgjengelig på Internett. Hjemmesiden til Forskningsrådet er bare i begrenset grad tilrettelagt for å finne informasjon om forskningspublikasjoner og forskningsresultater. Det er også i varierende grad mulig å innhente informasjon om avsluttede programmer som ikke er videreført i nye programmer.

Det produseres en betydelig mengde forskningsresultater i de handlingsrettede programmene, og det investeres store beløp i forskningen. Forskningsrådet har et ansvar for at private og offentlige brukere får tilgang til nødvendig bruksforskning for å løse sine oppgaver. Informasjon om alle avsluttede programmer burde derfor være lett tilgjengelig for potensielle brukere, både via Forskningsrådets hjemmeside og på annen måte. Undersøkelsen viser at det kan stilles spørsmål ved om forskningsresultatene knyttet til de handlingsrettede programmene blir gjort tilgjengelige slik Stortinget har forutsatt.

2.2 Bruk og opplevd nytte av forskningsresultatene

Forskningsrådet skal arbeide for at forskningsresultatene kommer styresmaktene, næringslivet og allmennheten til gode. Forskningsrådet skal ivareta brukerhensynet i bruksforskningen.⁵

Spørreundersøkelsen viser at ansatte i offentlige virksomheter og interesseorganisasjoner i størst grad har brukt programforskningen til å få mer kunnskap om eget saksfelt, til å få nye ideer/synspunkter på en sak og til å holde seg orientert om samfunnsforhold. 42 prosent av brukerne oppgir at de i liten grad har hatt nytte av programforskningen i eget arbeid, mens 58 prosent oppgir at de har hatt middels eller over middels nytte. Et handlingsrettet forskningsprogram kan imidlertid være vellykket dersom få, men viktige brukere har hatt nytte av forskningen. Det kan også være vanskelig for den enkelte bruker å vurdere egen nytte av den forskningen som har blitt utført i et program.

Undersøkelsen viser at det er en sammenheng mellom brukernes opplevelse av om forskningsre-

sultatene har vært godt formidlet og deres opplevde nytte av programforskningen. Dersom brukerne har vært mindre fornøyd med forskningsresultatenes tilgjengelighet og lettfatteligheten av skriftlig forskningsinformasjon, har den opplevde nytten av forskningen i programmet også i stor grad vært lav. Dette understreker betydningen av god formidling.

2.3 Målformulering og rapportering

Stortinget har forutsatt at det bør stilles krav om effektiv bruk av forskningsmidler med sikte på bedre mål- og resultatoppnåelse.⁶ Videre må det være den enkelte virksomhets ansvar å utvikle styringssystemer basert på virksomhetens egenart.⁷

I økonomireglementet for staten er det stilt krav om at det skal formuleres resultatkrav og rapporteres om resultater, og at det skal utarbeides oppfølgingskriterier som svarer til Stortingets intensjon med bevilgningen.⁸

Undersøkelsen viser at det er store forskjeller mellom programmene når det gjelder hvor konkrete programmålingene er. Dette svekker mulighetene for en effektiv oppfølging av programmene og kan føre til at de mål og resultatkrav som departementet har lagt til grunn for bevilgningen til programmene, ikke blir oppfylt. Det kan være komplisert å formulere klare og konkrete mål innen forskning. Klare mål er imidlertid viktig for å skape et godt fundament for programmene. Mål og konkrete problemstillinger skal i tillegg være en hjelp for programstyrene til å velge de mest effektive handlingene og virkemidlene, og til å kunne vurdere hva som er oppnådd innen det enkelte program.

Undersøkelsen viser at det er stor variasjon med hensyn til sluttrapporteringen, og at dokumentasjonsgrunnlaget for å vurdere forskningsprogrammernes resultater derfor er mangelfullt. Et gjennomgående trekk ved rapporteringen fra programmene er manglende referanse til mål, delmål eller prioriterte tema i det enkelte program. Det blir derfor vanskelig å vurdere i hvilken grad oppnådde resultater er i samsvar med planlagte mål.

På området forskning vil det være særlig viktig å utarbeide systemer for å måle resultatene på en hensiktsmessig måte. Få av de gjennomgåtte programmene følger retningslinjene i Forskningsrådets evalueringshåndbok når det skal rapporteres om målene er nådd, og om resultatene er av den kvalitet og relevans som var forventet. Det samme gjelder om programmene har lyktes i å formidle forskningen, og i hvilken grad forskningsresultatene har nådd relevante målgrupper. Den store variasjonen i målformulering og rapporteringspraksis kan tyde på at Forsk-

³ De to programmene er Kommunelovprogrammet og IMER.

⁴ De tre programmene er Alternativ medisin, SAMRAM og Økonomisk kriminalitet.

⁵ Innst. S. nr. 231 (1991–92), jf. St.meld. nr. 43 (1991–92).

⁶ St.meld. nr. 39 (1998–99), jf. Innst. S. nr. 110 (1999–2000).

⁷ St.prp. nr. 52 (1984–85), jf. Innst. S. nr. 135 (1984–85).

⁸ Økonomireglementet for staten av 26. januar 1996 § 3.

ningsrådet i liten grad følger opp at rutineene som er utarbeidet for planlegging og rapportering, blir fulgt. Forskningsrådet har også i liten grad revidert programmer og prosjekter i perioden 1995–2004.

2.4 Nye utfordringer

Forskningsrådets organisasjon er basert på en desentralisert styringsmodell. Dette forutsetter et styrings-system som er tilpasset denne strukturen og forskningens egenart.

Basert på bevilgningsreglementets krav til mål og resultatrapportering, har Finansdepartementet utarbeidet nytt reglement for økonomistyring i staten som gjelder fra 1. januar 2004. Det nye reglementet viderefører kravene til mål- og resultatstyring, men gir større rom for individuell tilpasning av resultatbegrepet. Reglementet forutsetter at det etableres en hensiktsmessig intern kontroll tilpasset risiko og vesentlighet. Intern kontroll skal primært være innebygd i virksomhetens interne styring.

De svakhetene som er påpekt ved Forskningsrådets systemer og rutiner for de handlingsrettede programmene, viser betydningen av at kravene i det nye økonomireglementet blir vektlagt i det videre arbeidet.

3 UTDANNINGS- OG FORSKNINGS-DEPARTEMENTETS KOMMENTARER

Utdannings- og forskningsdepartementet har i brev av 1. desember 2004 avgitt uttalelse til Riksrevisjonens rapport.

Revisjonskriterier

Departementet viser til tidligere dialog med Riksrevisjonen og departementets brev av 17. september 2003 og påpeker at undersøkelsen delvis er basert på revisjonskriterier som departementet mener burde vært tatt ut. Departementet peker på at revisjonskriteriene er endret i forhold til hvordan de ble presentert i Riksrevisjonens brev til departementet av 9. desember 2003, og at departementet ikke har fått anledning til å komme med merknader til endringene. Departementet har i brev av 17. september 2003 forutsatt at Utdannings- og forskningsdepartementets rolle og ansvar med hensyn til handlingsrettede programmer finansiert av andre departementer ble tydeliggjort i undersøkelsen. Departementet viser i denne forbindelse til Riksrevisjonens brev til Utdannings- og forskningsdepartementet av 9. desember 2003 hvor det framgår at departementenes tildelingsbrev vil bli nærmere omtalt i rapportens faktadel. Departementet peker på at revisjonskriteriene er endret på dette punkt, og at departementenes tildelingsbrev ikke er tema i rapportutkastet.

Departementet viser til at det ikke har hatt anledning til å komme med merknader til endringen av

undersøkelsens problemstilling 3, og at Forskningsrådet mener at denne endringen kan ha ført til at Forskningsrådet ikke har gitt alle relevante opplysninger om hvordan handlingsrettede programmer følges opp. Departementet mener derfor at det i rapporten bør drøftes om endringen i problemstillingen kan ha ført til at ikke all relevant informasjon har tilfalt Riksrevisjonen.

Generelle betraktninger

Departementet peker på at forskning i sin natur er langsiktig, og at det kan ta tid å se resultatene av forskningsaktiviteter. Det er ikke slik at forskningsresultater kan bestilles, og det vil alltid være knyttet usikkerhet til om forskningen kan gi svar på de aktuelle problemstillingene. Likeledes mener departementet at det er vanskelig å vurdere bruk og nytte av forskningen, blant annet fordi det ikke alltid er tydelig hvor kunnskapen stammer fra.

Departementet mener det er viktig å understreke at dette er en undersøkelse av et utvalg handlingsrettede programmer, og viser til at det ble gjennomført 140 handlingsrettede programmer i perioden som undersøkelsen omfatter. Departementet savner en drøfting av i hvilken grad utvalget av de ni programmene kan sies å være representativt, og mener dette er avgjørende i forhold til vurderingene som gjøres i kapittel 5. Departementet peker videre på at ikke alle handlingsrettede programmer i Forskningsrådet er bygd over samme lest. Noen er svært konkret utformet for å framskaffe ny kunnskap på et avgrenset felt, ofte som underlag for politiske beslutninger. Andre handlingsrettede programmer har et bredere siktemål, hvor langsiktig kompetansebygging på et viktig samfunnsområde vurderes som like viktig som å framskaffe svar på konkrete spørsmål. Departementet viser til at denne ulikheten vil avspeile ulik grad av konkret formulerte mål og hvem som er de mest aktuelle brukerne av resultatene fra programmene.

Departementet savner en generell drøfting av hvordan de utvalgte programmene ble etablert, og hvordan målene i forskningsprogrammene ble satt. Det etterspørres også en vurdering av om styrings-signalene fra finansierende departementer har endret seg, eller om programmenes økonomiske rammebetingelser ble endret i programperioden.

Departementet peker på at man må ha et begrep om hva som burde kunne forventes som et godt resultat, for å kunne vurdere resultatene fra brukerundersøkelsen, og mener at dette burde vært drøftet i større grad. I denne forbindelsen viser departementet til undersøkelsen hvor 42 prosent av brukerne oppgir at de i liten grad har hatt nytte av programforskningen i eget arbeid. Departementet peker på at 58 prosent har hatt middels eller over middels nytte av programforskningen, og mener flere vil synes dette er et godt resultat.

Departementet mener det er viktig å få fram at Forskningsrådet i fordelingen av ressurser må avveie flere formål mot hverandre. På den ene siden skal mest mulig av programmets ressurser gå til «selve forskningen», det vil si til bevilgninger til forskningsaktivitet og forskere. På den andre siden skal Forskningsrådet bruke midler på formål som fagutvikling i bredere forstand eller tiltak som sikter mot å bidra til formidling, syntetisering, møtevirksomhet, konferanser, planlegging osv.

Formidling av forskningsresultatene

Departementet mener rapporten burde drøfte hva som inngår i begrepet «forskningspublikasjon» i undersøkelsen (konferansebidrag, vitenskapelige artikler, rapporter osv.). Som det påpekes i rapporten, mener departementet at forskningsformidling bør være differensiert mellom ulike brukergrupper, og viser til at Forskningsrådet gjør et skille mellom vitenskapelig publisering (mot forskersamfunnet) og populærvitenskapelig formidling mot et bredere publikum. Departementet mener at dette skillet bør komme enda klarere fram i rapporten, og peker på at det er viktig å understreke at forskningspublikasjoner ikke utelukkende bør vurderes ut fra hvor lettfattelige de er, men at det kommer an på målgruppen.

Departementet peker på at Forskningsrådets publikasjoner som hovedregel ikke er enkeltrapper fra prosjekter, men at de gis ut av den enkelte forskningsinstitusjon. Departementet understreker at forskerne og den kontraktspart som er ansvarlig for at forskningsprosjekter gjennomføres i henhold til kontrakten, har et selvstendig ansvar for å formidle fra sin forskning. Dette er nedfelt i Forskningsrådets generelle kontraktsvilkår som gjelder samtlige tilskudd Forskningsrådet gir.

Departementet viser til rapportens punkt 4.3.5 og mener at vurderinger av tilgjengelighet og lettfattelighet er subjektive størrelser og antakelig kan påvirkes av motivasjon. Dersom man er svært interessert i å sette seg inn i resultatene fra et forskningsprogram, vil trolig barrierene for å få tak i og tilegne seg disse oppleves som lavere enn om man bare er måtelig interessert. Departementet understreker imidlertid at det ikke er likegyldig hvor godt eller dårlig det legges til rette for bruk av forskningsresultater.

I Forskningsrådets nye strategi «Forskning flytter grenser» er handlinger knyttet til samtlige av Forskningsrådets virkemidler formulert. Dette må konkretiseres nærmere og følges opp i handlingsplaner, både integrert i handlingsplaner for forskning og i mer spesifikke planer for formidling. Departementet vil særlig vise til følgende formuleringer:

- Stille krav til Forskningsrådsfinansierte prosjekter om formidling tilpasset dem som skal ta forskningen i bruk
- Forbedre samarbeidet med utdanningsinstitusjoner, profesjonsforeninger og medier som formid-

lingskanaler og debattarenaer når det gjelder forskningens rolle i samfunnet

- Identifisere suksessfaktorer som gjør at forskning tas i bruk av departementer og forvaltning

Departementet peker på at det har vært en betydelig videreutvikling av forskningsradet.no etter at Riksrevisjonens undersøkelse ble gjennomført, og viser til at Forskningsrådet er i gang med et omfattende prosjekt med en felles nettportal som nettopp skal gi mulighet for å koble sammen og integrere data fra ulike arbeidsområder. Blant annet arbeides det med en egen prosjektbase for prosjekter finansiert av Forskningsrådet. Departementet peker også på at programmenes nettsider nå vil bli integrert i den sentrale portalen, og at en planlagt anskaffelse av et betydelig mer avansert søkeverktøy vil gi mulighet for mer effektiv gjenfinning av stoff om prosjekter, publikasjoner osv.

Bruk og nytte av forskningen

Departementet mener utvalget av (potensielle) brukere i undersøkelsen er svært bredt, og viser til at dette vil medføre at undersøkelsen kan omfatte respondenter som er relativt fjerne fra programmets kjerneområde, og mener svar fra disse ofte vil være mindre positive. Departementet mener denne problemstillingen burde vært drøftet mer. Videre peker departementet på at brukere er ulike og har forskjellige forutsetninger for å forholde seg til ulike formidlingskanaler/publikasjonstyper. For eksempel mener departementet det ville være relevant å skille forskere som er brukere, fra andre typer brukere.

Tidsaspektet

Departementet savner en drøfting av tidsperspektivet knyttet til bruk og nytte av forskningsresultater i rapporten. Når det har vært et kriterium i utvelgelsen av programmer at de nylig skal ha vært avsluttet, stiller departementet spørsmål ved om dette kan ha konsekvenser for hva som blir fanget opp i undersøkelsen.

Departementet peker på at et annet viktig moment når det gjelder bruk og nytte av forskningsresultater, inntreffer når det faktiske resultatet av forskningen ikke samsvarer med den forventningen brukeren har. Dette er ifølge departementet et vesentlig moment når brukerne representerer interessegrupper med ulike politiske oppfatninger slik som i programmet «Levekår, utvikling og omstilling i landbruket». Departementet peker på at brukergrupper som ikke oppnår det resultatet de forventet, vil kunne svare negativt på spørsmål om nytte av forskningen.

Departementets vurderinger av rapporten

Departementet mener at rapporten tar opp temaer i Forskningsrådets programadministrasjon hvor det er et klart forbedringspotensial. Rapporten synliggjør

at Forskningsrådet kan forbedre sine systemer og rutiner. Dette vil departementet følge opp i styringsdialogen med Forskningsrådet.

Departementet viser til at temaet forskningsformidling også vil bli berørt i en kommende stortingsmelding om forskning, og at det er satt i gang et arbeid med mål om å gi formidlingsarbeid uttelling i finansieringsmodellen for universitets- og høyskolesektoren.

Departementet er i tvil om undersøkelsen gir grunnlag for å trekke noen generelle konklusjoner om bruk og nytte av handlingsrettede programmer. For øvrig viser departementet til at rapporten i stor grad baserer seg på informasjon om forskningsprogrammer som ble avsluttet for noen år siden. Forskningsrådet har iverksatt flere tiltak etter dette. Dette gjelder tiltak knyttet til det pågående prosjektet internettbasert forskningsadministrasjon (IFA-prosjektet) og øvrige tiltak for å gjøre forskningsresultatene mer tilgjengelige.

4 RIKSREVISJONENS BEMERKNINGER

Betydningen av Forskningsrådets formidlingsansvar og hensynet til brukerne har blitt understreket av Stortinget ved behandlingen av flere stortingsmeldinger de siste årene. Formålet med Riksrevisjonens undersøkelse har vært å belyse i hvilken grad Norges forskningsråd ivaretar Stortingets intensjoner om at forskningen skal komme styresmaktene, næringslivet og allmennheten til gode.

Revisjonskriteriene er utledet fra Stortingets vedtak og forutsetninger forut for og i programmernes aktivitetsperiode. Nyere kriterier, som departementet mener burde vært tatt ut, er beholdt fordi de bidrar til at vurderingene i undersøkelsen får økt aktualitet i forhold til framtidige utfordringer. Etter Riksrevisjonens brev til Utdannings- og forskningsdepartementet av 9. desember 2003 er det ikke foretatt substansielle endringer av kriteriene som er benyttet i undersøkelsen.

Dokumentasjonen som ligger til grunn for undersøkelsen gir, etter Riksrevisjonens oppfatning, et godt grunnlag for å belyse Forskningsrådets oppfølging av kravene om målformulering og resultatrapportering i de handlingsrettede programmene. Riksrevisjonen er enig i departementets påpekning av at Forskningsrådets oppfølging omfatter flere tiltak enn det undersøkelsen dekker. Datagrunnlaget som undersøkelsen baserer seg på, er ikke tilstrekkelig for å vurdere Forskningsrådets samlede oppfølging av handlingsrettede programmer.

Undersøkelsen har valgt ut ni handlingsrettede programmer. Utvelgelsen av de ni programmene ble foretatt i samråd med Forskningsrådet. Utvalget er ikke representativt i statistisk forstand. Etter Riksrevisjonens oppfatning gir likevel antall utvalgte programmer, kriteriene de er valgt ut etter og den fagli-

ge bredden de representerer, til sammen grunnlag for å vurdere den samlede porteføljen av handlingsrettede programmer i den perioden de pågikk.

Riksrevisjonen understreker at undersøkelsen i hovedsak omhandler et utvalg av Forskningsrådets handlingsrettede programmer. Det er lagt til grunn at denne programtypen skal ha klarere målsettinger og i større grad rapportere på resultater enn grunnforskningsprogrammer.

Riksrevisjonen vil bemerke at de handlingsrettede programmene undersøkelsen omfatter, i liten grad formulerer konkrete mål og rapporterer i samsvar med disse. Funnene i undersøkelsen kan tyde på at Forskningsrådet i liten grad følger opp at rutinene som er utarbeidet for planlegging og rapportering, blir fulgt.

Ifølge St.meld. nr. 36 (1992–93), jf. Innst. S. nr. 192 (1992–93), var aktiv bruk og formidling av norsk forskning for dårlig. God formidling kan bidra til at flere oppfatter forskningen som nyttig, og i større grad tar forskningen i bruk. Riksrevisjonens undersøkelse viser at 58 prosent av brukerne har hatt middels eller over middels nytte av programforskningen, mens 42 prosent oppgir at de har hatt liten nytte av forskningsresultatene i eget arbeid. Riksrevisjonen er innforstått med at et handlingsrettet forskningsprogram også kan være vellykket dersom få, men viktige brukere har hatt nytte av forskningsresultatene. Ut fra en helhetsvurdering av formålet med de handlingsrettede programmene vil Riksrevisjonen likevel bemerke at det må være en målsetting å øke andelen som har nytte av resultatene fra forskningsprogrammene.

Riksrevisjonen vil bemerke at undersøkelsen omhandler brukernes oppfatning av hvor lettfattelige publikasjonene de selv har lest er. Det er lagt til grunn at brukerne, uavhengig av differensieringen mellom ulike brukergrupper, har valgt å lese publikasjoner tilpasset eget behov.

I Innst. S nr. 231 (1991–92), jf. St.meld. nr. 43 (1991–92), framhever Stortinget at Forskningsrådet skal ha et stort ansvar for at private og offentlige brukere får tilgang til den bruksforskningen de trenger for å løse sine oppgaver. I fem av de ni undersøkte programmene er et flertall av de som har forsøkt å skaffe seg informasjon om forskningsresultater, under middels fornøyd med tilgjengeligheten. Dette tyder på at det er et betydelig forbedringspotensial når det gjelder tilgjengeligheten av forskningsresultatene. Riksrevisjonen ser at det arbeidet som nå er satt i gang i Forskningsrådet, blant annet med videreutviklingen av hjemmesiden forskningsradet.no, kan bidra positivt til å gjøre forskningsresultatene mer tilgjengelige.

Forskningsrådet har et overordnet ansvar for formidling av forskningsresultater, og hensynet til brukerne av forskningen er framhevet som en hovedoppgave for rådet. Riksrevisjonen viser til at det ikke er implementert en felles overordnet strategi for bru-

kerretted formidling i Forskningsrådet, og vil bemerke at mangelfulle formidlingsstrategier kan føre til at formidlingsansvaret ikke blir fulgt opp i tilstrekkelig grad. Riksrevisjonen merker seg Forskningsrådets nye strategi «Forskning flytter grenser», og ser at denne vil kunne bidra til en positiv utvikling når det gjelder formidling og bruk av forskningsresultater. Riksrevisjonen er for øvrig innforstått med at Forskningsrådets formidlingsarbeid også omfatter annen type formidling enn den undersøkelsen omhandler.

5 UTDANNINGS- OG FORSKNINGS-DEPARTEMENTETS SVAR

Saken har vært forelagt utdannings- og forskningsdepartementet som i brev av 14. januar 2005 har svart:

«Jeg viser til brev av 21. desember 2004 der Riksrevisjonen ber om departementets uttalelse til Riksrevisjonens bemerkninger.

Jeg viser videre til departementets merknader i brev til Riksrevisjonen 1. desember 2004. Disse merknadene er gjengitt i Riksrevisjonens dokument til Stortinget.

Riksrevisjonens bemerkninger

Departementet merker seg Riksrevisjonens bemerkning om at de handlingsrettede programmene undersøkelsen omfatter, i liten grad formulerer konkrete mål og rapporterer i samsvar med disse, og at funnene i undersøkelsen indikerer at Forskningsrådet i større grad bør tilse at rutineene som er utarbeidet for planlegging og rapportering blir fulgt.

Departementet registrerer videre at Riksrevisjonen mener at det er satt i gang arbeid i Forsknings-

rådet som vil kunne bidra til en positiv utvikling mht. forhold som Riksrevisjonen tar opp i sin rapport.

Departementet har for øvrig ingen merknader.

Oppfølging av rapporten

Riksrevisjonens rapport viser at Forskningsrådets administrasjon av handlingsrettede programmer kan forbedres. Departementet har allerede tatt opp saken i etatsstyringsmøte med Forskningsrådet og vil følge dette opp også i den videre styringsdialogen med Forskningsrådet.»

6 RIKSREVISJONENS UTTALELSE

Riksrevisjonens undersøkelse har avdekket svakheter ved Forskningsrådets styring og drift av de handlingsrettede programmene. Undersøkelsen har vist at Forskningsrådet i liten grad har gjort forskningsinformasjon tilgjengelig på Internett. Brukerundersøkelsen tyder på at Forskningsrådets formidling av forskningsresultater fra handlingsrettede programmer ikke i tilstrekkelig grad var brukerorientert. De svakheter som er avdekket i målformulering, rapportering og oppfølging av programmene, kan også ha svekket brukerhensynet. Manglene kan ha bidratt til at forskningen ikke i tilstrekkelig grad har kommet brukerne til gode slik Stortinget har forutsatt, blant annet ved behandlingen av St.meld. nr. 36 (1992–93), jf. Innst. S. nr. 192 (1992–93).

Riksrevisjonen ser positivt på at departementet er i dialog med Forskningsrådet for å forbedre Forskningsrådets administrasjon av de handlingsrettede programmene.

Saken sendes Stortinget.

Vedtatt i Riksrevisjonens møte 1. februar 2005

Bjarne Mørk-Eidem

Annelise Høegh

Jan L. Stub

Wenche Lyngholm

Helga Haugen

Eirik Larsen Kvakkestad

Vedlegg

Rapport

Norges forskningsråds handlingsrettede programmer

Innhold

	Side
1 1 Innledning	11
1.1 Bakgrunn	11
1.1.1 Forskningsrådets organisering	11
1.1.2 Vesentlighet og risiko	11
1.2 Formål og problemstillinger	12
2 Metoder og gjennomføring	13
2.1 Dokumentanalyse	14
2.2 Intervjuer	14
2.3 Spørreundersøkelse	15
3 Revisjonskriterier	16
3.1 Formidling, bruk og nytte	16
3.2 Målformulering, rapportering og oppfølging	16
4 Faktagrunnlag	18
4.1 Forskningsrådets organisasjon	18
4.1.1 Hovedstyret	18
4.1.2 Områdestyrene	18
4.1.3 Programstyrene	19
4.1.4 Prosjekter	20
4.1.5 Ny organisering	20
4.2 Formidling av forskningsresultater	20
4.2.1 Formidlingsstrategi	20
4.2.2 Målgrupper og brukere	22
4.2.3 Oversikt over publikasjoner	23
4.2.4 Lesing av publikasjoner og deltakelse på seminarer	24
4.2.5 Informasjonskilder	24
4.2.6 Tilgjengeligheten til forskningsresultatene og programmet for øvrig	25
4.2.7 Grad av lettfattelig formidling av forskningsresultater	26
4.2.8 Programforskernes vurderinger av formidlingen i programmene	28
4.2.9 Tilgjengelighet på Internett	29
4.3 Bruk og opplevd nytte av forskningsresultatene	30
4.3.1 De finansierende virksomhetenes formål med programfinansieringen	30
4.3.2 Bruk av forskningen	32
4.3.3 Brukernes opplevde nytte av programforskningen	35
4.3.4 Opplevd nytte blant forskere som har forsket i programmene	36
4.3.5 Sammenheng mellom brukernes svar på formidlingsspørsmålene og deres opplevde nytte av programforskningen	36
4.4 Planlegging, rapportering og oppfølging	37
4.4.1 Retningslinjer og praksis for formulering av mål	37
4.4.2 Resultatrapportering	41
4.4.3 Forskningsrådets program- og prosjekt revisjon	42
5 Vurderinger	44
5.1 Formidling av forskningsresultatene	44
5.2 Bruk og nytte av forskningen	44
5.3 Målformulering og rapportering	45
5.4 Nye utfordringer	45
Vedlegg 1	46

1 Innledning

1.1 BAKGRUNN

Stortinget vedtok 18. juni 1992 å opprette Norges forskningsråd fra 1. januar 1993. Etableringen var basert på en sammenslåing av fem forskningsråd. Målsettingen var en bedre forskningspolitisk koordinering, klarere arbeidsdeling i forskningssystemet samt forenkling og effektivisering av virksomheten.

Forskningsrådet er forvaltningsmessig underlagt Utdannings- og forskningsdepartementet (UFD) og mottar midler fra 16 departementer. UFD har koordineringsansvaret for forskningspolitikken og står for over halvparten av de offentlige forskningsbevilgningene fra departementene. I St.meld. nr. 60 (1984–85) *Om forskningen i Norge* ble det foreslått at departementene i større grad skulle kanalisere sine midler til forskning gjennom de daværende fem forskningsrådene, mens midler til utviklings- og utredningsrettede oppdrag fremdeles kunne initieres og finansieres direkte fra departementene.¹ Forslaget, som i ettertid har blitt kalt «Langsletdoktrinen», har siden utgjort et av fundamentene i departementenes forskningspolitiske virksomhet.² Langsiktige forsknings- og kunnskapsbehov skal ifølge Langsletdoktrinen kanaliseres gjennom forskningsrådsystemet.

Forskningsrådet skal være et sterkt forskningsstrategisk organ som også skal gi regjeringen råd i forskningspolitiske spørsmål. Rådet skal konsentrere seg om overordnede strategiske oppgaver, og skal ha ansvar for å øke det generelle kunnskapsgrunnlaget. Rådet skal bidra til å dekke samfunnets behov for forskning ved å fremme grunnleggende og anvendt forskning på alle områder. Forskningsrådet skal utforme sin forskningspolitikk og forvalte bevilgningene til forskning ut fra retningslinjer som regjeringen og Stortinget setter opp.³

I St.meld. nr. 36 (1992–93) framheves det at Forskningsrådet har ansvaret for den kunnskaps- og teknologiformidlingen som er knyttet til Forskningsrådets egne programmer og prosjekter. I den påfølgende innstillingen til Stortinget uttalte komiteen at

«formidling av norsk forskning og norske forskningsresultater ut til allmennheten er for dårlig, i tillegg til mangel på aktiv bruk av forskningsresultater. Her ligger en viktig utfordring for norsk forskning i perioden».⁴ Komiteen viste til at Norges forskningsråd gjennom Innst. S. nr. 231 (1991–92) «har fått et viktig strategisk ansvar».

1.1.1 Forskningsrådets organisering

Den statlige tilknytningsformen for Norges forskningsråd er *forvaltningsorgan med særskilte fullmakter*. I forhold til statsbudsjettet er rådet nettobudsjettet. Til forskjell fra ordinære forvaltningsorganer har denne tilknytningsformen eget styre. Grunnen til dette er behovet for en fri og uavhengig stilling i forhold til regjering og storting. I likhet med andre statlige virksomheter er Forskningsrådet underlagt kravet om mål- og resultatstyring og har selv ansvar for å utvikle styringssystemer basert på virksomhetens egenart.

Et forskningsprogram er en målrettet og tidsbegrenset forskningsinnsats for å skaffe ny kunnskap på et avgrenset felt. Forskningsrådets programvirksomhet er inndelt i brukerstyrte programmer, grunnforskningsprogrammer og handlingsrettede programmer. Programstyringen i Norges forskningsråd har siden starten vært basert på en desentralisert styringsmodell.

1.1.2 Vesentlighet og risiko

Det bevilges betydelige midler til forskning hvert år. For året 2003 ble det bevilget 4,1 milliarder kroner til Norges forskningsråd, herav ca. 2,1 milliarder kroner til forskningsprogrammer. Av dette ble det bevilget 681 millioner kroner til handlingsrettede programmer. Utdannings- og forskningsdepartementet og Nærings- og handelsdepartementet er de største finansieringskildene og bidrar til sammen med 50 prosent av Forskningsrådets finansielle midler.

Riksrevisjonen avdekket gjennom regnskapsrevisjonen i 2001 at kun 10 av 135 forskningsprogrammer var revidert eller evaluert av Forskningsrådet eller eksterne utvalg. Halvparten av de reviderte programmene hadde ikke oppnådd den fastsatte målsettingen. Videre registrerte regnskapsrevisjonen for 2003 at Forskningsrådets internrevisjon i liten grad

¹ Kallerud, Egil. «Norges Forskningsråd 1989–95. En dokumentanalyse om etableringen av Norges Forskningsråd» Background report No 10 in the evaluation of the Research Council of Norway: 10

² «Det norske forsknings- og innovasjonssystemet – statistikk og indikatorer 1999». Kapittel 5.8. Utgitt av Norges Forskningsråd, området for strategi.

³ Forskningsrådets vedtekter, St.meld. nr. 43 (1991–92), jf. Innst. S. nr. 231 (1991–92)

⁴ Innst. S. nr. 192 (1992–93)

har gjennomført revisjoner av prosjekter de siste årene. Revisjonene avdekket at det ennå ikke er utarbeidet konkrete og systematiske prosjektoppfølgingsrutiner med tanke på å sikre at målsettingen med tilskuddet til det enkelte prosjekt blir oppnådd.

Den internasjonale konsulentgruppen Technopolis utførte i samarbeid med fagekspertise fra tyske Fraunhofer-ISI og universitetet i Twente i Nederland en omfattende evaluering av Norges forskningsråd. Evalueringen ble avsluttet i 2001. I rapporten⁵ hevdes det at programmene fokuserer for lite på strategiske mål og resultater.⁶ Både næringslivet og offentlig sektors behov for forskning må ivaretas på en bedre måte. Forskningsrådet må ha mer effektive rutiner og prosedyrer. Forskningsrådet har et bredt spekter av brukergrupper, og det er viktig at rådet sikrer prosedyrer som er tilpasset behovet hos de ulike gruppene, heter det i rapporten.

1.2 FORMÅL OG PROBLEMSTILLINGER

Formålet med undersøkelsen har vært å belyse i hvilken grad Forskningsrådet ivaretar Stortingets intensjoner om at forskningen skal komme styresmakterne, næringslivet og allmennheten til gode. I forhold til dette er følgende problemstillinger særlig belyst:

- 1 I hvor stor grad og hvordan formidles forskningen i de handlingsrettede programmene?
- 2 Hvordan brukes forskningsresultatene og hvilken opplevd nytte har brukerne hatt av de handlingsrettede programmene?
- 3 I hvilken grad
 - formuleres det mål?
 - rapporteres det i samsvar med mål?
 - følger Forskningsrådet opp de handlingsrettede programmene?

Undersøkelsen omfatter i hovedsak et utvalg handlingsrettede programmer som primært er innrettet for offentlig sektor og bransje- og interesseorganisasjoner. Det er lagt til grunn at denne programtypen, i motsetning til grunnforskningsprogrammer, har klarere målsettinger, og at det vil være enklere å rapportere om forskningsresultatene. Videre er det lagt til grunn at det i tydeligere grad er definert hvem

brukerne av forskningen skal være, og at det i større grad vil være mulig å dokumentere hvordan forskningen har blitt brukt. Brukerstyrte programmer er ikke valgt i denne undersøkelsen, fordi de er direkte rettet mot næringslivet og finansieres delvis av næringslivet selv.

Undersøkelsen omfatter brukere i et utvalg handlingsrettede programmer. Brukere er de som kan ha hatt nytte av programforskningen i eget arbeid. I forhold til de to første problemstillingene har hensikten vært å få brukernes oppfatninger om formidlingen, egen bruk og opplevd nytte av forskningen i programmene. I undersøkelsen blir ikke Forskningsrådets totale formidlingsarbeid beskrevet. Det er kun de handlingsrettede programmene egne formidlingstiltak som blir omtalt.

Problemstilling nummer tre omhandler opprinnelig måldekningen i de handlingsrettede programmene; i hvilken grad det hadde vært forskningsaktivitet på alle delområdene i programmene. Denne problemstillingen ble endret da det gjennom undersøkelsen ble klart at sluttrapportene fra programmene varierte så mye i innhold og omfang at det ikke var mulig å dokumentere måldekningen i tilstrekkelig grad. I stedet ble dette materialet benyttet til å kartlegge i hvilken grad krav til målformuleringer og resultatrapportering var fulgt opp. Problemstilling nummer tre er derfor avgrenset til å gjelde oppfølgingen av målformuleringer og resultatrapportering, i tillegg til internrevisjon. Rapporten gir derfor ikke et fullstendig bilde av Forskningsrådets totale oppfølgingsarbeid gjennom administrasjon, programstyrer og bevilgende departementer.

Stortingets krav til mål- og resultatstyring i statlige virksomheter representerer en særlig utfordring når det gjelder forskning, spesielt i forhold til å tilpasse styringssystemene til forskningens egenart. Undersøkelsen har lagt til grunn at det er av samfunnsmessig stor betydning at norsk forskning kommer allmennheten til gode, slik Stortinget har forutsatt. Undersøkelsen berører ikke måloppnåelsen i programmene eller kvaliteten på de oppnådde resultatene.

De utvalgte programmene i undersøkelsen har mottatt bevilgninger på 291 millioner kroner i perioden 1995–2002. Totalt ble det i samme periode bevilget 4,4 milliarder kroner til handlingsrettede programmer.

⁵ Rapport nr. 8 «Internal Functioning of RCN», side 51.

⁶ Dette gjelder Forskningsrådets programdrift generelt, ikke bare for de handlingsrettede programmene.

2 Metoder og gjennomføring

Problemstillingene er belyst ved en spørreskjemaundersøkelse, ved dokumentanalyser og intervjuer. Revisjonskriteriene er i løpet av prosessen forelagt UFD og Forskningsrådet for kommentarer. Norsk institutt for studier av forskning og utdanning (NI-FU) har bidratt med å kvalitetssikre spørreundersøkelsen.

Undersøkelsen er basert på et utvalg bestående av ni handlingsrettede programmer. Ved utvelgelsen av programmer ble det lagt vekt på at

- programmene skulle være nylig avsluttet
- programmene skulle være fordelt på de fagområdene som Forskningsrådet var inndelt i⁷
- programmene skulle gi et bilde av de handlingsrettede programmenes variasjon i økonomisk

størrelse i det tidsrommet programmene i utvalget pågikk

Forskningsrådet ga innspill i arbeidet med å velge ut programmer. Dette førte til at tre programmer ble tatt ut av det opprinnelige utvalget, og at to programmer ble tatt inn. Innspillene ble tatt hensyn til for at utvalget skulle gi et godt bilde av Forskningsrådets totale portefølje av handlingsrettede programmer i perioden programmene pågikk.

Tabellen nedenfor viser ansvarlig fagområde, programperiode, finansieringskilde, planlagte økonomiske rammer og virkelige økonomiske rammer for de ni programmene som til slutt ble valgt ut.

Tabell 2.1 Oversikt over programmene i utvalget

Program	Ansvarlig fagområde	Programperiode	Finansieringskilder	Planlagte økonomiske rammer	Virkelige økonomiske rammer
Kommunale beslutningsprosesser og statlig intervensjon (Kommunelov)	Kultur og samfunn	1997–2002	Kommunal- og regionaldepartementet, Miljøverndepartementet, Sosial- og helsedepartementet, Kommunenes Sentralforbund og Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet	40 mill. kr	35 mill. kr
Grunnforurensning	Miljø og utvikling	1995–2000	Nærings- og energidepartementet, Miljøverndepartementet og Statens forurensningstilsyn	80 mill. kr	26 mill. kr
Arktisk lys og varme	Miljø og utvikling	1997–2002	Miljøverndepartementet og Utdannings- og forskningsdepartementet	Ca. 50 mill. kr	42 mill. kr
Levekår, utvikling og omstilling i landbruket (Landbruk)	Kultur og samfunn	1996–2001	Arbeids- og administrasjonsdepartementet og Landbruksdepartementet	44 mill. kr	42 mill. kr
Økonomisk kriminalitet	Kultur og samfunn	1997–2001	Finansdepartementet, Justisdepartementet og Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet	Ca. 22 mill. kr	15 mill. kr

⁷ Fagområdene Industri og energi, Naturvitenskap og teknologi og Bioproduksjon og foredling hadde i liten grad handlingsrettede programmer i programporteføljen.

Forts. tabell 2.1

Program	Ansvarlig fagområde	Programperiode	Finansieringskilder	Planlagte økonomiske rammer	Virkelige økonomiske rammer
Informasjons- teknologi i medisin og helsetjeneste	Medisin og helse	1995–1999	Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet, Sosial- og helsedeparte- mentet og Nærings- og handelsdepartementet	— ⁸	42 mill. kr
Internasjonal migra- sjon og etniske rela- sjoner (IMER)	Kultur og samfunn	1997–2001	Utdannings- og forsknings- departementet og Kommu- nal- og regionaldeparte- mentet	32 mill. kr	36 mill. kr
Samfunnsmessige rammebetingelser og virkemidler for norsk energi- og miljøpoli- tikk (SAMRAM)	Miljø og utvikling	1996–2000	Olje- og energidepartemen- tet, Miljøverndepartementet, Finansdepartementet og Norges vassdrags- og ener- gidirektorat	50 mill. kr	49 mill. kr
Alternativ medisin	Medisin og helse	1997–2000	Sosial- og helsedeparte- mentet	— ⁹	8 mill. kr

Programmene i utvalget pågikk i perioden 1995–2002. I denne perioden ble det gjennomført i underkant av 140 handlingsrettede programmer. I gjennomsnitt pågikk det 62 handlingsrettede programmer per år i perioden.

2.1 DOKUMENTANALYSE

Sluttrapporter for programmene, interne og eksterne programevalueringer, strategidokumenter, Forskningsrådets interne retningslinjer og andre aktuelle dokumenter ble gjennomgått for å kartlegge¹⁰

- programmenes målformulering
- programmenes resultatrapportering
- Forskningsrådets program- og prosjektoppfølgning
- retningslinjer for formidling av forskningsresultater
- praksis for formidling av programinformasjon og forskningsresultater

Rapporter fra Technopolis-evalueringen er gjennomgått for å få informasjon om Forskningsrådets styring av forskningsprogrammer.

Forskningsrådets hjemmeside (www.forskningsradet.no), hjemmesiden til Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD) og forskningsportalen forskning.no er gjennomgått for å vurdere i hvilken grad forskningsinformasjon er lett tilgjengelig.¹¹

For å undersøke i hvor stor grad det er mulig å få opplysninger om forskningsresultater ved søk på Forskningsrådets publikasjonsdatabase, har undersøkelsen tatt utgangspunkt i de ni handlingsrettede programmene i utvalget. For hvert program er det valgt ett søkeord/begrep. Ved valg av søkeord for hvert program er det lagt vekt på at søkeordet skal være vesentlig for den forskningen som ble utført i programmet, og at det er sannsynlig at en del forskningspublikasjoner kan ha ordet/begrepet i tittelen på forskningspublikasjonene. Søkeordet/begrepet ble benyttet i tittelfeltet på søkemotoren.

Med «forskningspublikasjoner» menes dokumenter som ut fra publikasjonsbeskrivelsen primært synes å inneholde informasjon om forskningsundersøkelser- og resultater. Med enkelte unntak er de dokumentene som har blitt definert som forskningspublikasjoner, forskningsarbeider utført av navngitte forskere, sammendrag fra fagseminarer og konferanser og referater fra taler/innlegg på seminarer og konferanser. Ingen administrative rapporter, programevalueringer og plandokumenter er definert som forskningspublikasjoner.

2.2 INTERVJUER

For å få informasjon om formidlingsarbeidet i programmene og for å kartlegge hvem de sentrale brukerne av programforskningen var, ble det gjennom-

⁸ Forskningsrådet har bare opplysninger om budsjettforslag for de tre første årene av programperioden. Det er derfor ikke mulig å sammenlikne planlagte økonomiske rammer med virkelige økonomiske rammer for programmet.

⁹ Forskningsrådet har ikke opplysninger om planlagte økonomiske rammer for dette programmet.

¹⁰ Se vedlegg

¹¹ Forskningsportalen forskning.no er initiert av Norges forskningsråd, men eies av en rekke sentrale norske forsknings- og utdanningsinstitusjoner.

ført intervjuer med lederne for programmene i utvalget (programstyreledere) og de finansierende departementene. Denne informasjonen ble brukt i forbindelse med spørreundersøkelsen. Alle intervjuereferater som er brukt i denne rapporten, er verifisert av intervjuobjektene.

Det er avholdt flere møter med Forskningsrådet, hovedsakelig for å få informasjon om Forskningsrådets formidlingsarbeid, programstyring og rutinene for rapportering fra programmene. Referatene fra møtene er verifisert av Forskningsrådet.

2.3 SPØRREUNDERSØKELSE

Formålene med spørreundersøkelsen var å

- kartlegge brukernes erfaringer og synspunkter på formidlingen av forskningsresultatene
- kartlegge hvordan forskningsresultatene har blitt brukt
- kartlegge hvilken opplevd nytte brukerne har hatt av den forskningen som har blitt utført i programmene i utvalget

I forbindelse med spørreundersøkelsen ble det valgt å gå bredt ut for å kartlegge hvem som var potensielle brukere av forskningen i programmene i utvalget. Alle virksomheter som sto på invitasjons- og deltakerlistene fra de seminarer/konferanser som ble avholdt i regi av programmene, fikk tilsendt spørreskjema.¹² Denne framgangsmåten ble valgt for å sikre at flest mulig relevante brukere inngikk i utvalget i spørreundersøkelsen. Brukeroversiktene ble sendt Forskningsrådets administrasjon for å sikre at ingen sentrale brukere manglet. Forskningsrådet ga tilbakemelding på alle brukerlister, unntatt for programmene Alternativ medisin, SAMRAM og Levekår, utvikling og omstilling i landbruket.

Det er i undersøkelsen ikke skilt mellom de viktigste brukerne og de mindre viktige brukerne i programmene. Etter intervjuene med de aktuelle programstyrelederne og representantene for de departementene som finansierte programmene, kom det fram at det ofte er vanskelig å peke ut spesifikke virksomheter som de mest sentrale brukerne av et forskningprogram. Dermed ble det svært vanskelig å skille ut de viktigste brukerne i spørreundersøkelsen.

For å sikre kvaliteten på spørreskjemaet ble det gjennomført en pilotundersøkelse. En foreløpig versjon av spørreskjemaet ble sendt til et utvalg brukere. Forbedringsmuligheter ved spørreskjemaet ble diskutert med disse brukerne. I tillegg har Utdannings- og forskningsdepartementet og Norges forskningsråd gitt skriftlig tilbakemelding på den foreløpige versjonen av spørreskjemaet.

¹² Begrepet «virksomhet» innbefatter offentlige virksomheter, private virksomheter, forskningsvirksomheter og interesseorganisasjoner.

Spørreskjemaet besto av en felles del for alle programmene og en avgrenset del for det enkelte program. Fellesdelen av spørreskjemaet besto av spørsmål om formidlingen av programresultatene, bruken av forskningsresultatene og om opplevd nytte av programmene. I den avgrensede delen for det enkelte program ble det spurt om brukerens opplevde nytte av programmenes delområder. I tillegg besto den avgrensede delen av spørsmål om hvilke publikasjoner fra programmene de hadde lest, hvilke seminarer de hadde vært til stede på, deres bruk av disse informasjonskildene, og om opplevd nytte av kildene. Spørreskjemaene ble sendt til de virksomheter som ble ansett for å være brukere av forskningen, totalt 735 virksomheter fordelt på programmene i utvalget.

Alle programmene startet før 2000, enkelte så tidlig som i 1995. Ut fra antakelsen om at en betydelig andel av brukerne på invitasjons- og deltakerlistene hadde begynt å arbeide i andre virksomheter i mellomtiden, ble skjemaene sendt ut til virksomheten som helhet,¹³ ikke til enkeltpersoner.

Det ble mottatt 497 utfylte spørreskjemaer. De mottatte spørreskjemaene fordelte seg slik på programmene i utvalget: IMER (125 skjemaer), Grunnforurensning (58), Økonomisk kriminalitet (55), Arktisk lys og varme (37), Kommunelov (75), SAMRAM (62), Levekår, utvikling og omstilling i landbruket (28), It i medisin og helsetjeneste (39) og Alternativ medisin (18). Forholdet mellom antall utsendte spørreskjemaer for det enkelte program og antall innkomne spørreskjemaer var relativt likt mellom programmene.¹⁴

Hver virksomhet som fikk tilsendt spørreskjema, ble også bedt om å oppgi hvor mange i deres virksomhet som hadde kjennskap til programmet. I alt 501 virksomheter besvarte spørsmålet. Dette utgjør 68 prosent av det totale antall virksomheter i undersøkelsen. Denne andelen fordeler seg også relativt jevnt mellom de ni programmene i utvalget. Av de 501 virksomhetene oppga 40 prosent at ingen i deres virksomhet hadde kjennskap til programmet¹⁵.

¹³ For større virksomheter ble imidlertid ofte skjemaene sendt direkte til enkeltavdelinger eller institutter, dersom det forelå informasjon om hvilke avdelinger eller institutter som var mest aktuelle.

¹⁴ I figur 4.4–4.7 er antall respondenter fra programmene Levekår, utvikling og omstilling i landbruket og Alternativ medisin relativt lav (henholdsvis 12 og 13 personer). I figur 4.11 er antall respondenter for programmene Alternativ medisin, Levekår utvikling og omstilling i landbruket og Arktisk lys og varme også relativt lav (henholdsvis 12, 9, 13 og 14 personer). Den lave antall personer kan ha en viss betydning for validiteten av dataene, til tross for at forholdet mellom antall utsendte spørreskjemaer og mottatte spørreskjemaer er relativt høyt for de nevnte programmene.

¹⁵ Se vedlegg for mer informasjon om spørreundersøkelsen.

3 Revisjonskriterier

3.1 FORMIDLING, BRUK OG NYTTE

I St.meld. nr. 43 (1991–92) *Et godt råd for forskning. Om endringer i forskingsrådsstrukturen*, jf. Innst. S. nr. 231 (1991–92) er hensynet til brukerne av forskningen framhevet som en hovedoppgave for rådet. Av Innst. S. nr. 231 framgår det at «Rådet skal ha ansvar for kvalitet, effektivitet og relevans i forskningssystemet, for evaluering av forskning og forskningsinstitusjonar og for at forskningsresultata kjem styresmaktene, næringslivet og allmenta til gode. Rådet skal sikre at brukaromsyn blir tekne i vare i bruksforskninga». Videre framgår det at «Forskningsrådet skal samstundes ha eit stort ansvar for at private og offentlige brukarar får tilgang til den bruksforskninga dei treng for å løyse oppgåvene sine. Fleirtallet meiner at regjeringa må leggje stor vekt på ei organisering som tek vare på brukarane sine behov».

I St.meld. nr. 36 (1992–93) *Forskning for felleskapet*, jf. Innst. S. nr. 192 (1992–93), presiseres Forskningsrådets ansvar for å formidle forskning. Det framgår at Forskningsrådet har ansvar for brukkerettet kunnskaps- og teknologiformidling. Norges forskningsråd skal legge vekt på formidlingsansvaret, og rådet skal utvikle et nært samarbeid med andre organer som har ansvar for kunnskaps- og teknologiformidling innen de områder Forskningsrådet berører. På denne bakgrunnen blir Norges forskningsråd bedt om å utvikle en strategi for brukkerettet kunnskaps- og teknologiformidling. Forskningsrådet har ansvar for den kunnskaps- og teknologiformidlingen som er knyttet til Forskningsrådets egne programmer og prosjekter.

I Innst. S. nr. 110 (1999–2000), jf. St.meld. nr. 39 (1998–99) *Forskning ved et tidsskille*, understreket utdannings- og forskningskomiteen Forskningsrådets formidlingsansvar og hensynet til brukerne. Meldingen peker på at departementene i økende grad kanaliserte sine FoU-bevilgninger gjennom forskningsrådsnivået, og dette innebærer at Forskningsrådet har blitt en svært viktig møteplass mellom forskningsmiljøene og ulike brukere innenfor offentlig tjenesteyting og forvaltning. Meldingen understreker at dersom forskningsresultater skal nå bredt ut, er det viktig med bred og enkel tilgang og at resultatene gis en brukervennlig «innpakning».

I Forskningsrådets vedtekter, fastsatt ved kgl. res. av 11. desember 1992, framgår det i § 2 at Forskningsrådet skal arbeide for at forskningsresultatene kommer styresmaktene, næringslivet og allmennheten til gode. I de nye vedtektene, som erstatter de gamle, fastsatt ved kgl. res. den 20. desember

2002, er denne bestemmelsen endret til at Forskningsrådet skal ha et nasjonalt ansvar for forskningsformidling og bidra til at resultater fra forskning blir tatt i bruk.

3.2 MÅLFORMULERING, RAPPORTERING OG OPPFØLGING

I St.meld. nr. 39 (1998–99) er det framhevet at den samlede offentlige støtten til forskning er betydelig, og at det – som til øvrige offentlige midler – bør stilles krav om effektiv bruk med sikte på bedre mål- og resultatoppnåelse.

I St.prp. nr. 52 (1984–85) og Innst. S. nr. 135 (1984–85) framkommer de prinsipielle kravene om målformulering og rapportering om oppnådde resultater. Stortinget sluttet seg til prinsippet om mål- og resultatstyring i statlig virksomhet ved behandlingen av St.meld. nr. 35 (1991–92), jf. Innst. S. nr. 63 (1992–93). En intensjon med å innføre mål- og resultatstyring var å unngå styring på detaljnivå. Den enkelte virksomhet skulle gis større selvstendighet i det løpende arbeidet. Resultatene for den enkelte virksomhet skulle komme mer i fokus, og det skulle legges mindre vekt på hvordan virksomhetene brukte sine ressurser og hvordan resultatene ble oppnådd. Virksomhetene skulle gis større frihet med hensyn til ressursmessige prioriteringer og hvordan oppgavene skulle løses. Det må være den enkelte virksomhets ansvar å utvikle styringssystemer basert på virksomhetens egenart.

I bevilgningsreglementet §§ 2 og 13 og økonomireglementet for staten av 26. januar 1996 § 3 er Stortingets forutsetninger videreført i form av at det skal formuleres resultatkrav og foretas resultatrapportering.

I økonomireglementet § 3 punkt 3.2 framgår det at det skal utarbeides oppfølgingskriterier som svarer til Stortingets intensjon med bevilgningen, og innhentes rapport om resultatene i henhold til disse kriteriene. Videre må tildelingsinstansen foreta oppfølging og kontroll tilpasset den enkelte tilskuddsordning, jf. bevilgningsreglementets § 17.

I departementenes tildelingsbrev for de handlingsrettede programmene framgår det at bevilgning forutsetter at de mål- og resultatkravene som er lagt til grunn for disse programmene, videreføres og følges opp av Forskningsrådet. Videre framgår det at bevilgningen skal disponeres i samsvar med forutsetningene i budsjettproposisjonen, budsjettinnstil-

lingen og Stortingets vedtak. Målene for det enkelte program og operasjonaliseringen av dem vil bli presentert i undersøkelsens faktadel.

Forskningsrådets interne retningslinjer er tatt inn

i som en del av undersøkelsens faktagrunnlag. Det vil bli vurdert i hvilken grad og på hvilken måte Forskningsrådet har fulgt egne retningslinjer.¹⁶

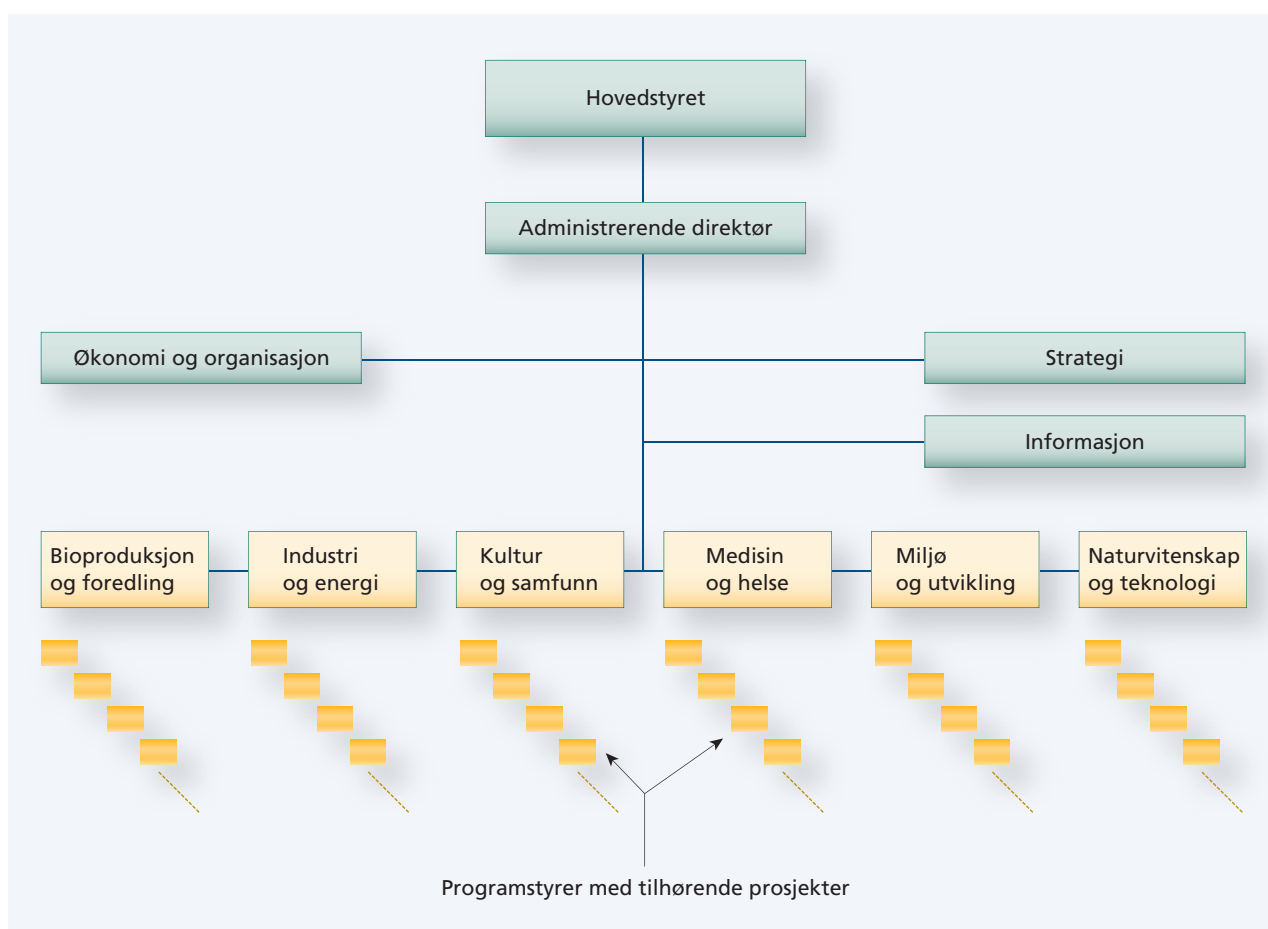
¹⁶ Forskningsrådets samling av strategidokumenter og interne retningslinjer, Doksy, beskrives hvilke prinsipper og overordnede retningslinjer som gjelder for Forskningsrådets system for styrende dokumenter.

4 Faktagrunnlag

4.1 FORSKNINGSRÅDETS ORGANISASJON

Forskningsrådets organisasjon er basert på en desentralisert styringsmodell. I overensstemmelse med

Stortingets forutsetninger er store deler av programadministrasjonen delegert til et tredje styringsnivå som består av eksterne programstyrer.

Figur 4.1 Forskningsrådets organisasjon fram til 1. september 2003

4.1.1 Hovedstyret

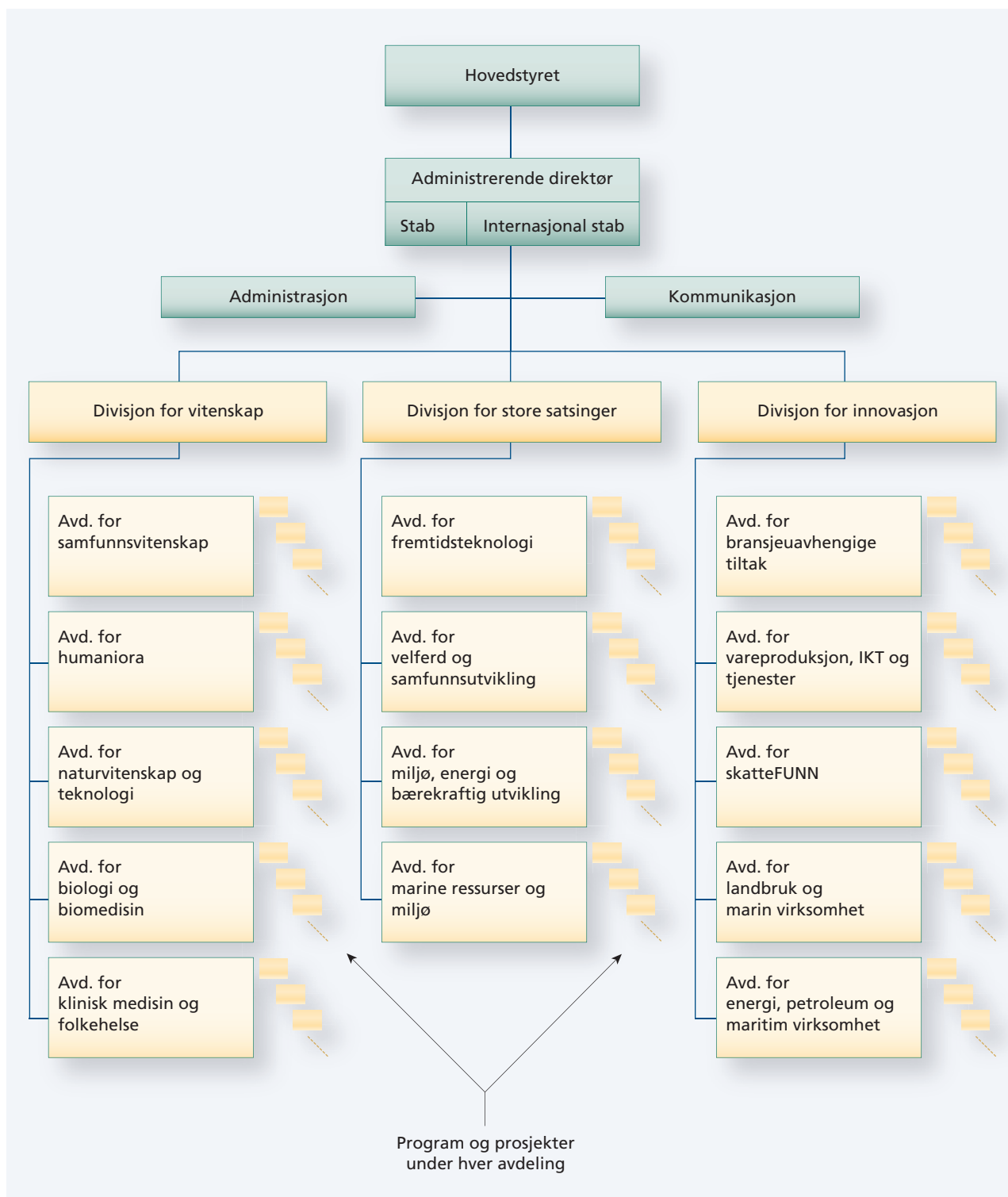
Hovedstyret har hovedansvar for Forskningsrådets strategi og for at strategien blir lagt til grunn for Forskningsrådets arbeid. Hovedstyret fordeler oppgaver og ansvar i Forskningsrådet og skal vurdere om Forskningsrådet har en hensiktsmessig organisering.

4.1.2 Områdestyrene

Fram til 1. september 2003 var områdestyrene faglig og administrativt delt inn i seks fagområder.

Hvert fagområde hadde et eget styre som var oppnevnt av hovedstyret. Områdestyrene var underlagt og rapporterte til hovedstyret, og hadde ansvar for å initiere, planlegge, iverksette, følge opp, evaluere og formidle resultater fra forskning på sitt fagområde, innenfor rammer og retningslinjer som ble trukket opp av hovedstyret.

Områdestyrene skulle etter behov nedsette rådgivende komiteer, fagutvalg, programstyrer og lignende til å bistå gjennomføringen av områdestyrets oppgaver. Områdestyrene fastsatte mandat for slike organer og kunne delegere beslutnings- og bevilgningmyndighet til dem.

Figur 4.2 Organisasjonskart fra 1. september 2003

4.1.3 Programstyrene

Programstyrenes og prosjektenes funksjon er i hovedsak den samme som før omorganiseringen. Programstyrene, som er vist nederst i figur 4.1, jf. også figur 4.2, leder programmet og er ansvarlig for faglig innhold og framdrift. Programstyrene rapporterer

til områdestyret gjennom områdedirektør og arbeider selvstendig innen de optrukne rammene. Områdestyrene vedtar mandat for programstyrene der det angis hvilke fullmakter som er delegert til programstyret. Til å bistå gjennomføringen av programme-

nes prosjekter, oppnevner områdeadministrasjonen i samråd med programstyrene et programsekretariat.¹⁷ Programstyrene er ansvarlig for at programmene når de oppsatte mål, og at programmene blir gjennomført på en mest mulig effektiv måte innenfor de rammene som er vedtatt av områdestyret.

4.1.4 Prosjekter

Forskningsarbeidet er basert på konkrete program- og arbeidsplaner og utføres i et antall enkeltprosjekter som alle har det til felles at de skal bidra til programmets måloppnåelse. Prosjektene er underlagt programstyrene og skal levere årlige framdriftsrapporter gjennom hele prosjektperioden.

4.1.5 Ny organisering

Den 1. juni 2002 ble det besluttet at Forskningsrådet skulle omorganiseres. Fagansvar og oppgaver fra det gamle Forskningsrådets områder ble etter omorganiseringen fordelt på tre divisjoner: Divisjon for vitenskap, Divisjon for innovasjon og Divisjon for store satsinger. Programstyrene og prosjektenes funksjon er i liten grad endret. Den nye strukturen trådte i kraft 1. september 2003, og er vist i figur 4.2 på forrige side.

4.2 FORMIDLING AV FORSKNINGSRESULTATER

Forskningsrådet har et hovedansvar for nasjonal forskningsformidling. Handlingsrettede programmer er ifølge Forskningsrådets interne retningslinjer primært innrettet for offentlig sektor og interesseorganisasjoner. De skal bidra til å bedre kunnskapsgrunnlaget for planlegging på forskjellige forvaltningsnivå, for utvikling av offentlig sektor og for politiske beslutninger.

4.2.1 Formidlingsstrategi

I Forskningsrådets strategi «Forskning for fremtiden» fra 1996, og i den oppdaterte versjonen som ble vedtatt av hovedstyret i 1998, var det ikke formulert noen felles overordnet strategi for formidling. Det finnes et kapittel om bruk av forskning, hvor det kommer fram at Forskningsrådet vil stimulere til allmennrettet forskningsformidling. Forskningsrådet vil også arbeide for tillitsfulle relasjoner mellom forskning og mediene, med sikte på økt forskningsformidling, og utvikle og gjennomføre en strategi for brukerrettet kunnskaps- og teknologiformidling. Når det gjelder offentlig sektor og organisasjoner, som de handlingsrettede programmene først og fremst retter seg mot, står det ingenting om formidling, men

at Forskningsrådet vil utvikle møteplasser og fornye samarbeidsformene mellom forvaltningen, forvaltningens brukergrupper og forskningsmiljøene. Dessuten vil de videreutvikle samarbeidet med organisasjonene både som premissleverandører og forskningsbrukere.

De ulike områdene har egne strategier som kan ha spesielle føringer for programformidling, men det er programstyret som har det overordnede ansvaret for at det blir formidlet fra programmet.¹⁸ Det framgår videre i «Håndbok i informasjon og formidling for forskningsprogrammer» at enkeltprosjekter som regel skal formidles gjennom den institusjonen hvor prosjektene er utført, slik det er forutsatt i Forskningsrådets kontrakter. Det vil si at det i praksis er de prosjektansvarlige¹⁹ selv som har fått ansvaret for å formidle forskningsresultatene fra sine prosjekter. Denne håndboken er delt ut til alle forskningsprogrammene våren 1999.

Allmennrettet forskningsformidling

I nasjonal strategi for allmennrettet forskningsformidling, som er en utdyping av «Forskning for fremtiden», defineres allmennrettet forskningsformidling som formidling rettet mot det brede publikum, mot allmennheten. I dokumentet skisseres delmål og strategier for felles nasjonal innsats, delmål og strategier for forskerne og mediene samt delmål og strategier for barn og unge, som er de tre hovedområdene for allmennrettet forskningsformidling.

Brukerrettet forskningsformidling

Regjeringen har i St.meld. nr. 36 (1992–93) bedt Forskningsrådet om å utvikle en strategi for brukerrettet kunnskaps- og teknologiformidling,²⁰ noe Stortinget i Innst. S. nr. 192 (1992–93) sluttet seg til. Brukerrettet formidling retter seg mot avgrensede grupper som har bruk for kunnskapen og teknologien i utøvelsen av sitt yrke eller sin profesjon, samt institusjoner, organisasjoner og andre som kan likestilles med disse. I Forskningsrådets strategi «Forskning for fremtiden» fra 1996, og i den oppdaterte versjonen fra 1998, heter det at «Forskningsrådet vil utvikle og gjennomføre en strategi for brukerrettet kunnskaps- og teknologiformidling». Det eksisterer et utkast til en slik strategi fra 1997, som ble utarbeidet av en ekstern konsulent med støtte fra en intern arbeidsgruppe. Denne strategien har imidlertid aldri blitt vedtatt, og er lite kjent i organisasjonen. Forskningsrådet viser til bestemmelsen om at de enkelte

¹⁷ Doksy, nr. 2-5-1 Policy for forskningsprogrammer

¹⁸ Mandat for programstyrer fra 07.05.98, Doksy nr. 3-2-1-1, og Håndbok i informasjon og formidling for forskningsprogrammer, 1999, møte med NFR 22. mai 2003.

¹⁹ Med prosjektansvarlig menes den kontraktspart (virksomhet, institusjon eller bedrift) som er ansvarlig for at prosjektet gjennomføres i henhold til kontrakten.

²⁰ St.meld. nr. 36 (1992–93), jf. Innst. S. nr. 192 (1992–93)

områdene skulle utarbeide sine egne brukerrettede strategier for formidling. Tabellen nedenfor viser på hvilken måte de ulike områdene har utarbeidet egne brukerrettede formidlingsstrategier.

Tabellen viser at de ulike områdene har utarbeidet egne strategier hvor brukerrettet forskningsformidling i ulik grad er omtalt i egne avsnitt. Det varierer hvor spesifikke disse strategiene er, og i hvilken grad det kommer fram konkrete tiltak for å bedre

formidlingen mot relevante brukergrupper. Kultur og samfunn er det eneste området som har formidlingsstrategi i et eget notat og ikke som en del av områdestrategien. I denne strategien foreslås det en rekke ulike formidlingsformer for brukerrettet formidling. Det gjør også området Miljø og utvikling i sin strategiske plan. Området Industri og energi har i liten grad spesifisert noen strategi for brukerrettet formidling.

Tabell 4.1 Spesifisering av områdenes brukerrettede strategier for formidling

Områder	Strategisk plan/handlingsplan/øvrige strategier
<i>Miljø og utvikling:</i>	<p>I strategisk plan: <i>Mål:</i> Å bedre kommunikasjonen mellom forskere og brukere. Planen inneholder en opplisting av virkemidler for å nå dette målet:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Opprette eget system og budsjett for formidling av resultater som går utenom eller på tvers av programmene. – Bruk av faktaark og profesjonelle skribenter ved formidling til direkte brukere. – Utvikle møteplasser for forskere og brukere. – Benytte representanter fra forvaltning og næringsliv i programstyrer. – Økt bruk av massemedia som formidlingskanal til allmennheten. <p>I handlingsplan: Tiltak for å forbedre kommunikasjonen mellom forskere og brukere, uten at disse er konkretisert.</p>
<i>Naturvitenskap og teknologi:</i>	<p>I strategiplan: Igangsette et eget forskningsprogram innen brukerrettet formidling. Dette programmet ble avsluttet i 2003. Det hadde som mål å øke interessen for og rekrutteringen til fagene matematikk, naturvitenskap og teknologi. Formidlingsprogrammet prioriterte tiltak som rettet seg mot barn, unge, lærere og skoleverk.</p>
<i>Kultur og samfunn:</i>	<p>I strategiplan: Omtaler hovedsakelig allmennrettet formidling.</p> <p>I formidlingsstrategi: Forskerrettet, brukerrettet og allmennrettet formidling er omtalt. For brukerrettet formidling foreslås det en rekke ulike formidlingsformer. Eksempler på dette er sammendragsrapporter og etablering av møteplasser for forskere og brukere (seminarer, presentasjonsmøter, konferanser o.l., artikler og prosjektoversikter).</p>
<i>Bioproduksjon og foredling:</i>	<p>I strategiplan: Det framgår at det skal legges stor vekt på brukerrettet forskningsformidling. Det er i liten grad spesifisert hvordan dette skal skje. Om dette står det at programstyrene skal utarbeide konkrete formidlingsplaner for brukerrettet publisering og arrangere seminarer og andre formidlingsaktiviteter. Det framgår også at den enkelte kontraktpartner (prosjekt) har ansvar for å formidle resultater og erfaringer fra prosjektet.</p>
<i>Medisin og helse:</i>	<p>I strategiplan: Det framgår at området vil styrke den brukerrettede forskningsformidlingen, og området viser til at de i den forbindelse har startet kurs- og seminarvirksomhet om formidling og etablert en egen stipendordning hvor forskere kan hospitere i journalistmiljøer og journalister i forskningsmiljøer. Det står ellers at Medisin og helse vil stille krav til formidling ved alle større satsinger ved å kreve konkrete planer om formidling og evaluere innsatsen, men dette er ikke knyttet direkte til brukerrettet formidling.</p>
<i>Industri og energi:</i>	<p>Området har ikke egen formidlingsstrategi. I Forskningsrådets «Strategi for næringsrettet forskning og utvikling» framgår det at Forskningsrådet vil utvikle en informasjonsstrategi med det formål å skape en bedre forståelse for og understreke betydningen av næringsrettet forskning og utvikling i et samfunnsperspektiv.</p>

4.2.2 Målgrupper og brukere

En forutsetning for målrettet formidling av forskningsresultater er at målgrupper og brukere er definert. I Forskningsrådets nasjonale strategi for allmennrettet forskningsformidling framgår det at brukertettet forskningsformidling retter seg mot avgren-

sede grupper som har bruk for kunnskapen og teknologien i utøvelsen av sitt yrke eller sin profesjon, samt institusjoner, organisasjoner og andre som kan likestilles med disse. Tabellen nedenfor viser på hvilken måte målgruppene er definert i programnotatene for de utvalgte programmene.

Tabell 4.2 Spesifisering av målgrupper i de enkelte programmene (Kilder: Programnotater og formidlingsplaner for programmene)

Program	Spesifisering av målgrupper
Kommunelovprogrammet	Ikke definert målgrupper og sentrale brukere i programnotatet. I en egen kommunikasjons- og formidlingsstrategi for programmet er målgruppene definert som kommunal- og fylkespolitikere, kommunal og fylkeskommunal forvaltning, interesseorganisasjoner (Kommunenes Sentralforbund, arbeidstaker- og profesjonsorganisasjoner osv.), rikspolitikere med ansvar for og fokus på kommunal sektor, politiske partier, KR D samt andre aktuelle departementer og myndighetsorganer (helse, sosial, skole, miljø, næring osv.), medlemmer av relevante offentlige utvalg, kommunale, fylkeskommunale og statlige selskaper, privat næringsliv med interesser i kommunal drift, rettsvesen, konsulenter, rådgivere o.l. tilknyttet kommunal forvaltning, innbyggere, som velgere og brukere av tjenester, forskere og forskningsmiljøer
IMER	I programnotatet står det ingenting utover at «det legges stor vekt på at prosjekter identifiserer sine målgrupper og utvikler sine formidlingskanaler». Programmet har et notat som omhandler formidling kalt «IMER-programmet og formidling. Refleksjon, tiltak og støtteformer», der sentrale målgrupper er bredt definert som departementer og andre offentlige myndigheter og instanser, kommuner og næringsliv, fag- og andre interesseorganisasjoner
Arktisk lys og varme	Ikke definert målgrupper utover at «forskingsresultatene skal formidles til forvaltningsmyndighetene slik at disse på en bedre måte kan iverksette tiltak der dette anses nødvendig».
Levekår, utvikling og omstilling i landbruket	Programnotatet definerer ikke eksplisitt noen brukere, utover at forskningen skulle bistå Stortinget og regjeringen i utforming, gjennomføring og evaluering av landbrukspolitikken. I formidlingsplanen er brukere eksemplifisert som departementer og underliggende sektorforvaltning, organisasjonene i næringen, politikere (partier, politiske organer), arbeidslivet (organisasjoner, bedrifter), undervisningsinstitusjoner og studenter og media.
Alternativ medisin	Definerer ingen målgrupper utover at programmet skal stimulere til samarbeid mellom utøvere av alternativ medisin og skolemedisinere.
Informasjonsteknologi i medisin og helsetjeneste	Brukerne er definert som helsepersonell, forskere, pasienter og befolkningen generelt. Målet med programmet tar utgangspunkt i helseforvaltningen og i brukernes behov.
Økonomisk kriminalitet	Tre målgrupper for formidling identifiseres i programnotatet og i formidlingsplanen: forskningsmiljøene, brukergruppene og allmennheten. Aktuelle brukergrupper er nærmere eksemplifisert i formidlingsplanen som: departementer og underliggende sektorforvaltning, Kommunenes Sentralforbund og lokalforvaltningen, politikere (partier og politiske organer), profesjoner og «praktikere», fag- og interesseorganisasjoner, arbeidslivet (organisasjoner, bedrifter) og media.

Forts. tabell 4.2

Program	Spesifisering av målgrupper
SAMRAM	Sentrale målgrupper er i definert i handlingsplanen. I sluttrapporten er målgruppene definert som «politikere og sentrale myndigheter med ansvar for energi, miljø og utenrikspolitikk, kommersielle aktører i energimarkedet og andre bedrifter og organisasjoner med interesse for og innflytelse på området miljø og energi i norsk og internasjonal sammenheng».
Grunnforurensning	Forskningsprogrammet er rettet mot tre brukergrupper: forvaltningen, problemeiere og problemløsere. Alle er nærmere spesifisert.

Som tabell 4.2 viser, varierer det i hvilken grad programmene har definert sentrale målgrupper. I flere av programmene framheves det at forskningen skal være anvendt og brukerrettet, men målgrupper eller brukere er i liten grad spesifisert.

I forbindelse med spørreundersøkelsen var det vanskelig å identifisere hvem som var faktiske brukere av forskningsprogrammene. Forskningsrådet hadde for en del programmer i liten grad oversikt over hvem som hadde vært viktige brukere for programmene, og det viste seg å være vanskelig å rekonstruere oversikter over viktige brukere av disse programmene i ettertid. I arbeidet med undersøkelsen ble det hentet inn lister over deltakere på seminarer og konferanser, og distribusjonslister fra Forskningsrådet. Dessuten ble programsstyreledere og finansierende departementer intervjuet for å identifisere hvem de anså som viktige brukere av de enkelte programmene. Ut fra dette ble det utarbeidet lister over hvilke institusjoner som var viktige brukere som spørreskjemaet skulle sendes til. Listene ble oversendt Forskningsrådet slik at de kunne se over om de viktigste brukerne var med på listene, og eventuelt supplere dersom sentrale brukere manglet.

Den gjennomsnittlige andelen virksomheter per program som i spørreundersøkelsen oppga at ingen i deres virksomhet hadde kjennskap til programmet var 38 prosent. I sju av de utvalgte programmene var andelen virksomheter som oppga at ingen hadde kjennskap til programmet, mellom 30 og 50 prosent.

4.2.3 Oversikt over publikasjoner

I forbindelse med undersøkelsen ble det utarbeidet lister over hvilke forskningspublikasjoner som er ut-

arbeidet i de ulike prosjektene som inngår i programmene. Slike forskningspublikasjoner inkluderer både populærvitenskapelige publikasjoner og forskerrettede publikasjoner.

De enkelte programmenes sluttrapporter inneholdt i varierende grad oversikt over hvilke publikasjoner som har kommet ut fra programmet. Mange sluttrapporter inneholdt ingen slik oversikt. For å finne fram til publikasjoner fra de enkelte prosjektene ble det søkt både på Forskningsrådets egne hjemmesider for hvert enkelt program/prosjekt og på hjemmesiden til Nasjonal Forskningsinformasjon (NFI). Sistnevnte hjemmeside skal være et sentralt knutepunkt i et nasjonalt system for dokumentasjon av forskningsaktiviteter.²¹ Den skal til enhver tid være oppdatert med utgitte forskningspublikasjoner. Det viste seg at det ikke var mulig å lage fullstendig oppdaterte lister over publikasjoner fra flere av programmene, fordi verken NFIs database eller Forskningsrådet hadde fullstendige publikasjonsoversikter for programmene. Dette gjaldt blant annet for programmene Levekår, utvikling og omstilling i landbruket og Kommunelov.

Fordi det ofte tar litt tid å fullføre en publikasjon, opplyser Forskningsrådet at det alltid er en del publikasjoner som kommer ut etter at forskningsprogrammene er avsluttet. Ifølge Forskningsrådet kan det derfor skje at prosjekter ikke oppfyller sine forpliktelser om å registrere publikasjonene i forskningsdatabasen til Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste.

²¹ NFI er et informasjonssystem for vitenskap, forskning og utvikling i Norge. Systemet er utviklet på oppdrag fra Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet og Norges forskningsråd. NFI ligger under nettsiden til Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste.

4.2.4 Lesing av publikasjoner og deltakelse på seminarer

I spørreundersøkelsen ble brukerne presentert for publikasjonslistene fra programmene. Listene hadde blitt utarbeidet i samarbeid med Forskningsrådet. Listene inneholdt i tillegg til publikasjoner en oversikt over større seminarer/konferanser/møter som ble avholdt i programmene. Mengden publikasjoner varierte fra program til program, se tabell 4.3.

Undersøkelsen viser at ca. halvparten av publikasjonene fra programmene er lest av en eller flere brukere. De programmene som har lavest andel leste publikasjoner, er Informasjonsteknologi i medisin og helsetjeneste, Grunnforurensning og Arktisk lys og varme. Disse tre programmene har svært omfattende lister med publikasjoner.

Gjennomgående for alle programmene er at de mest leste publikasjonene er formidlet i andre former enn rene vitenskapelige, eller forskerrettede publikasjoner, se tabell 4.4 nedenfor. Inndelingen i type publikasjoner er hentet ut fra inndelingen som er gjort i programmenes sluttrapport eller av prosjektene selv.

Tabell 4.3 Oversikt over bruk av publikasjoner

Program	Publikasjoner som har blitt lest av en eller flere	
	I prosent	Antall publikasjoner totalt
Kommunelov	72	98
IMER	94	34
Økonomisk kriminalitet ..	83	101
Arktisk lys og varme	50	243
It i medisin og helsetjeneste	30	164
Alternativ medisin	75	44
Landbruk	86	44
Grunnforurensning	30	82
Alle programmene i utvalget	54	899

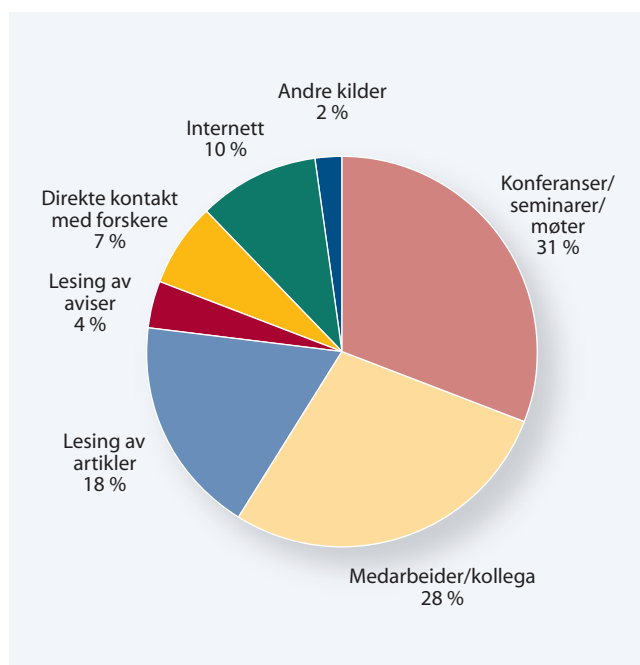
Tabell 4.4 Oversikt over hvilke typer publikasjoner eller konferanser som er de mest leste/besøkte i de enkelte programmene

Program	De fem mest leste/besøkte innen hvert program
Kommunelov	3 bøker, 1 avslutningskonferanse, 1 rapport/artikkel
IMER	3 bøker, 1 sluttkonferanse, 1 nyhetsbulletin
Økonomisk kriminalitet	5 rapporter
Arktisk lys og varme	4 vitenskapelige artikler, 1 rapport
It i medisin og helsetjeneste	2 rapporter, 3 artikler
Alternativ medisin	2 vitenskapelige artikler, 2 andre artikler, 1 rapport
Landbruk	2 populærvitenskapelige publikasjoner, 2 konferanser, 1 forskerrettet publikasjon
Grunnforurensning	2 temamøter, 3 rapporter

4.2.5 Informasjonskilder

Brukerne har i spørreundersøkelsen blitt spurt om hvordan de fikk informasjon om programmet, og hvilken informasjonskilde til programmet som var den viktigste. Figur 4.3 på neste side viser at 31 prosent av alle brukerne har svart at den viktigste informasjonskilden er konferanser, seminarer og møter i regi av Forskningsrådet. I alt 28 prosent mente at medarbeidere/kolleger hadde vært den viktigste kilden til informasjon, og 18 prosent mente at artikkellesing hadde vært den viktigste kilden til informasjon om programmet. Internett var den viktigste informasjonskilden for 10 prosent av brukerne, mens 4 prosent mente at lesning av aviser og fagblader var den viktigste informasjonskilden for programmet.

Det er forskjeller mellom de ulike brukergruppene. For forskere har Internett vært en noe viktigere kilde enn for de andre brukerne. For de som ikke er forskere, har informasjon om programmene gjennom media vært noe viktigere enn for forskerne. For forskere har direkte kontakt med andre forskere vært en viktigere informasjonskilde enn for dem som ikke har forsket.

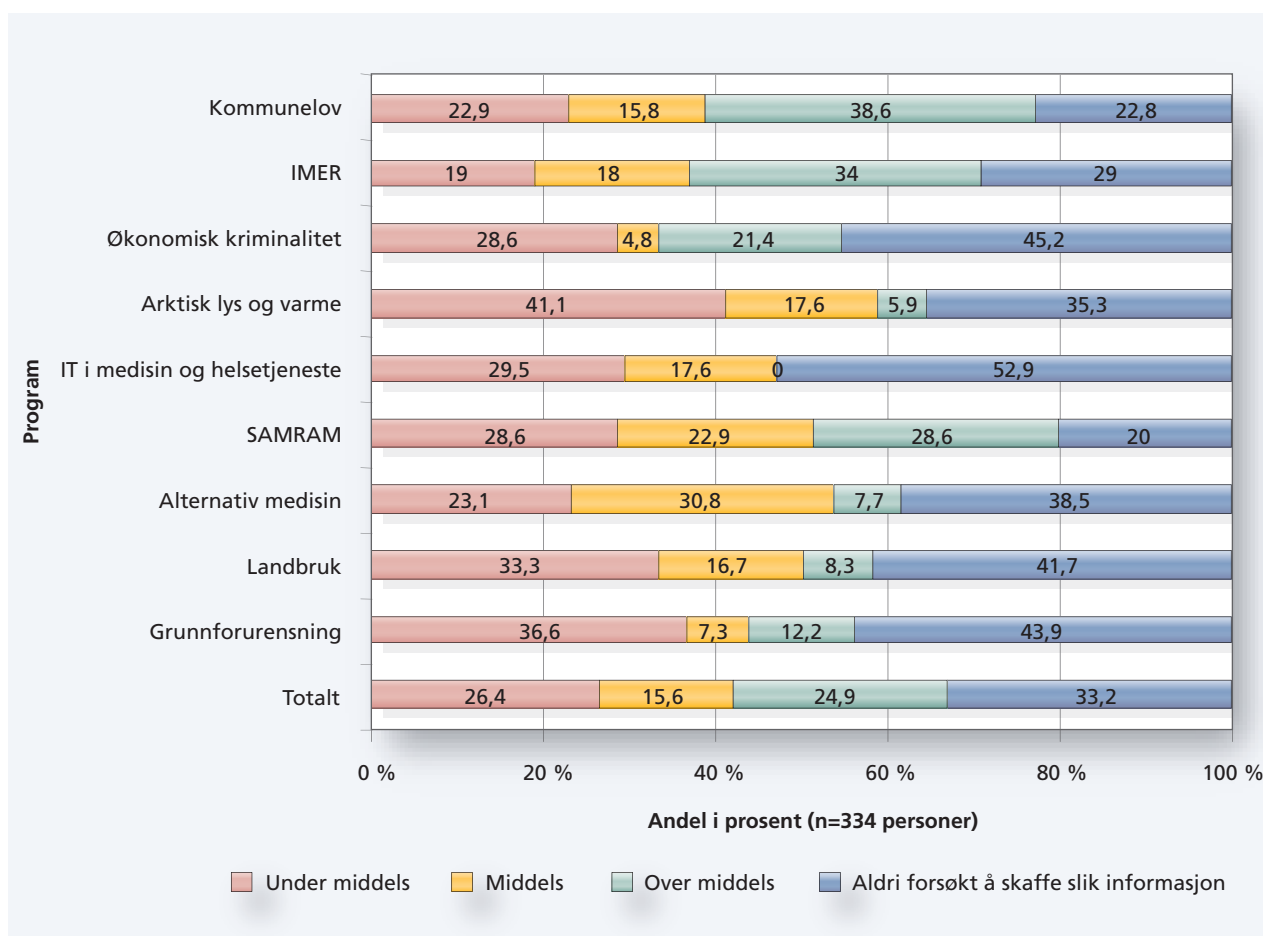

Figur 4.3 Informasjonskilder om programmene

4.2.6 Tilgjengeligheten til forskningsresultatene og programmet for øvrig

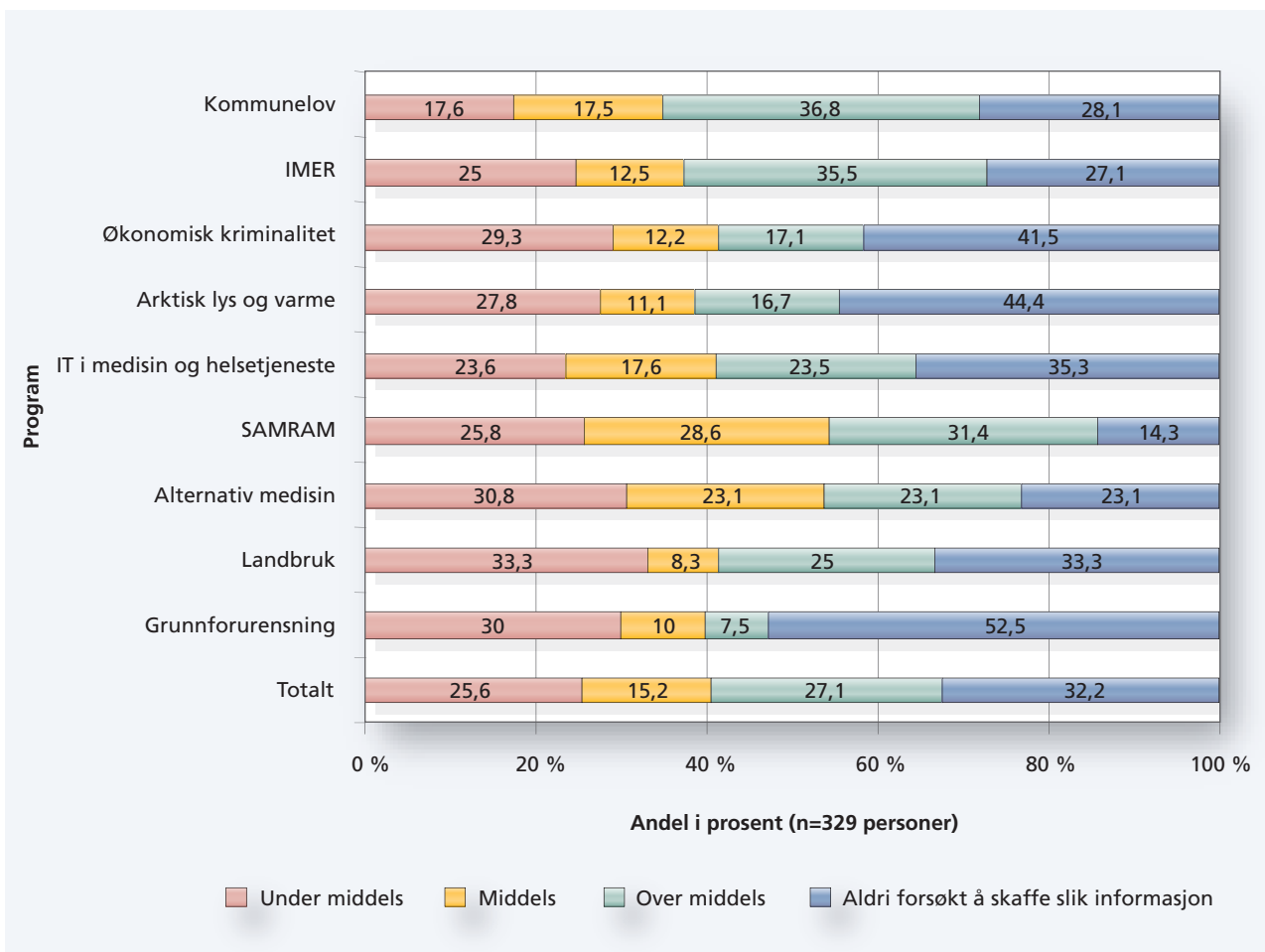
I spørreundersøkelsen ble brukerne spurt om det har vært enkelt å få tak i informasjon om forskningsresultatene fra programmet. Figur 4.4 nedenfor viser svarene til de brukerne som ikke selv deltok i programforskningen. I fem av ni programmer svarer et flertall av de som har forsøkt å skaffe informasjon om forskningsresultatene, at de er under middels fornøyd med tilgjengeligheten.²² I fire av programmene oppgir et flertall av de som har forsøkt å skaffe slik informasjon, at de er enten middels eller over middels fornøyd med tilgjengeligheten. Mellom 20 og 53 prosent av brukerne i alle programmene oppga at de aldri har forsøkt å skaffe informasjon om forskningsresultatene.

Brukerne ble i tillegg til å vurdere tilgjengeligheten til forskningsresultatene, bedt om å vurdere tilgjengeligheten til øvrig programinformasjon. Med øvrig programinformasjon menes all informasjon om programmet, bortsett fra informasjon om forskningsresultatene. Dette kan være programmets semi-

Figur 4.4 Brukernes vurderinger av forskningsresultatenes tilgjengelighet (Utvalg: Alle respondenter, unntatt forskere med prosjekter i programmene)

²² De fem programmene er Økonomisk kriminalitet, Arktisk lys og varme, Informasjonsteknologi i medisin og helsetjeneste, Landbruk og Grunnforurensning.

Figur 4.5 Brukernes vurderinger av tilgjengeligheten til øvrig programinformasjon (Utvalg: Alle respondenter, unntatt forskere med prosjekter i programmene)

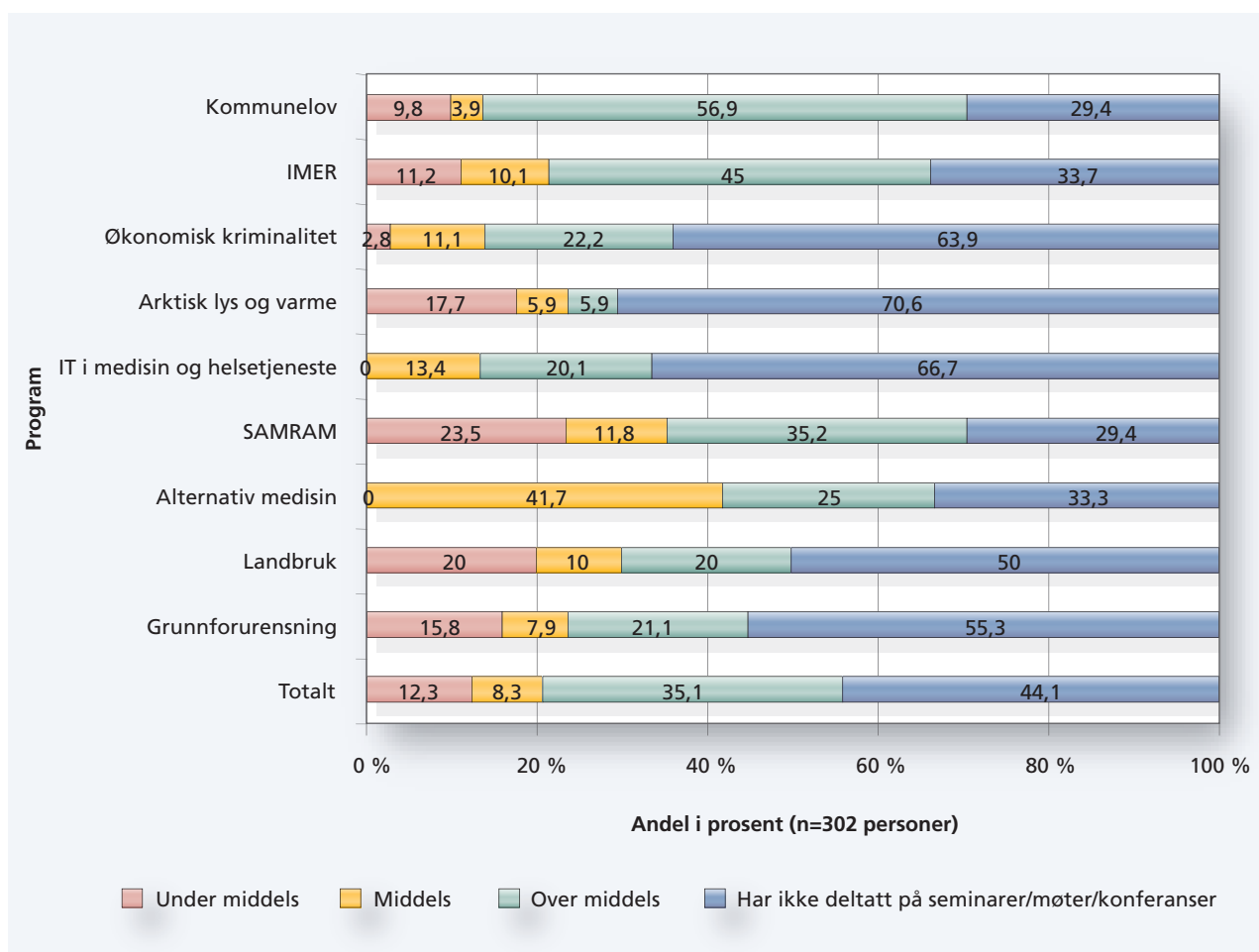
nerer, temaområder, kontaktpersoner m.m. Brukerne er totalt sett mer fornøyd med tilgjengeligheten til slik informasjon enn til forskningsresultater. Som figur 4.5 viser, er det kun i programmet Grunnforurensning at det er flere som er under middels fornøyd enn summen av de middels og over middels fornøyde. Generelt sett har brukerne i de ulike programmene delte oppfatninger av om øvrig programinformasjon har vært lett tilgjengelig eller ikke.

Mellom 14 og 52 prosent av brukerne i de ulike programmene oppgir at de aldri har forsøkt å skaffe øvrig programinformasjon.

4.2.7 Grad av lettfattelig formidling av forskningsresultater

Figur 4.6 på neste side viser i hvilken grad brukerne vurderte om forskningsresultatene ble formidlet på en lettfattelig måte på programmene konferanser/seminarer eller møter. Det er totalt sett et klart flertall blant de som har deltatt på seminarer/konferanser/møter, som oppgir at de er enten middels eller over middels fornøyd.

Figur 4.6 viser også at mellom 29 og 70 prosent av brukerne i programmene oppgir at de ikke har deltatt på seminarer/konferanser eller møter.

Figur 4.6 Brukernes vurderinger av hvor lettfattelig forskningsresultatene har vært formidlet på møter/seminarer/konferanser (Utvalg: Alle respondenter, unntatt de som selv har forsket i programmene)

Brukerne, unntatt de som deltok i programforskningen, ble også spurt om de syntes programmets rapporter/artikler/notater var formidlet på en lettfattelig måte. Figur 4.7 viser at det er klare forskjeller mellom programmene. I fire av de ni programmene svarer et flertall av de som har lest en eller flere av programmets rapporter/artikler/notater, at denne informasjonen var under middels lettfattelig.²³ I to av programmene er et flertall av brukerne over middels fornøyd,²⁴ mens i de tre øvrige programmene er bru-

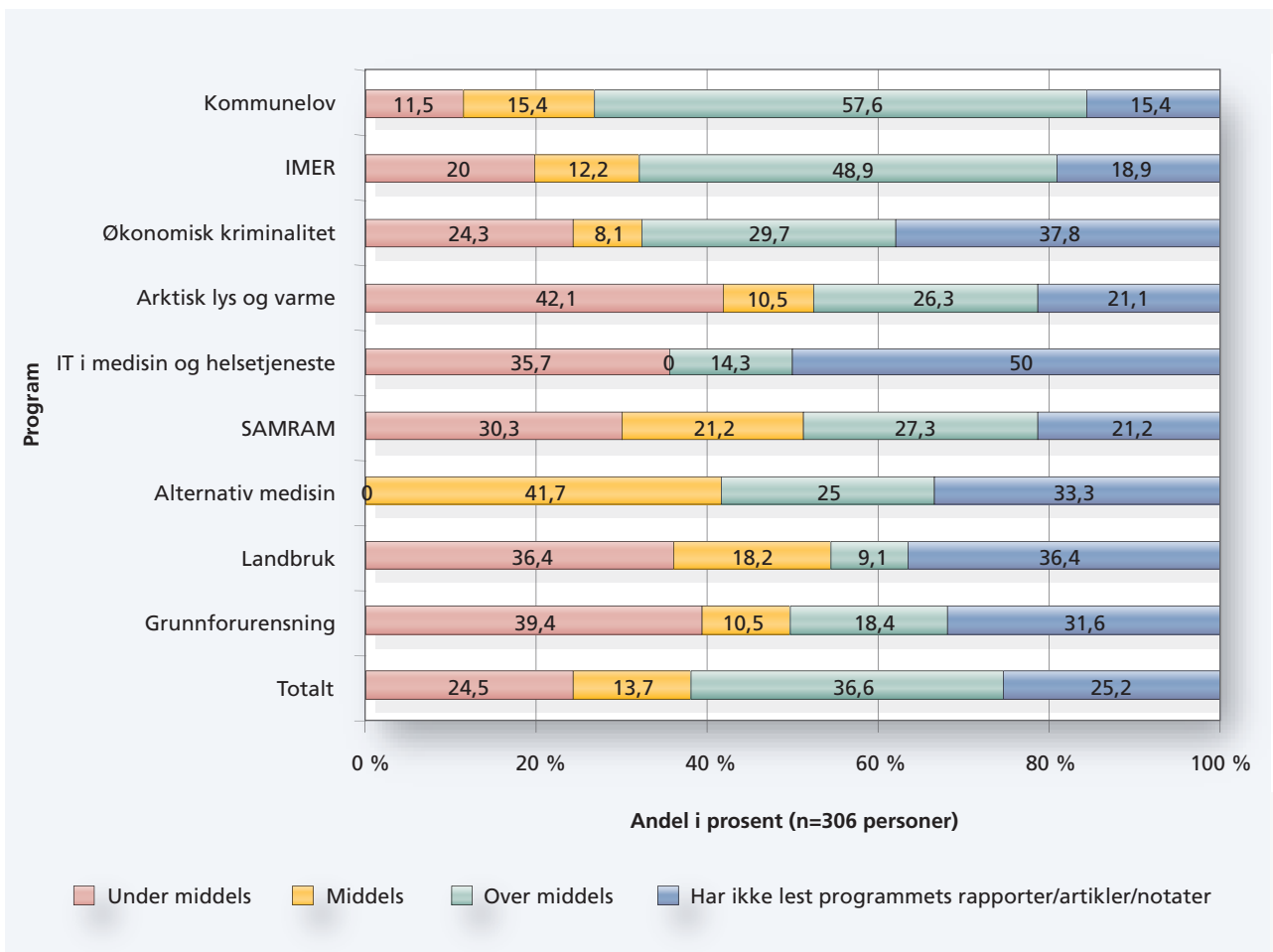
kernes svar mer varierte.²⁵ Totalt er 24 prosent av brukerne under middels fornøyd, mens 50 prosent er middels eller over middels fornøyd. Mellom 19 og 50 prosent oppgir at de ikke har lest programmets rapporter/artikler/notater.

Undersøkelsen viser dessuten at 78 prosent av de som besvarte spørreundersøkelsen, enten har deltatt på en eller flere seminarer/konferanser/møter og/eller lest ett eller flere av programmets rapporter/artikler/notater.

²³ De fire programmene er Arktisk lys og varme, Informasjonsteknologi i medisin og helsetjeneste, Landbruk og Grunnforurensning.

²⁴ De to programmene er Kommunelovprogrammet og IMER.

²⁵ De tre programmene er Alternativ medisin, SAMRAM og Økonomisk kriminalitet.

Figur 4.7 Brukernes vurderinger av hvor lettfattelig forskningsresultatene i programmene rapporter/artikler/notater har vært formidlet (Utvalg: Alle respondenter, unntatt de som selv har forsket i programmene)

4.2.8 Programforskernes vurderinger av formidlingen i programmene

Svarene fra forskerne som selv deltok i programforskningen, viser at denne gruppen er klart mer positiv til det formidlingsarbeidet som har blitt gjort i programmene, enn de øvrige brukerne.²⁶

Denne gruppen oppgir i klart større grad enn de øvrige brukerne at forskningsresultatene er lett tilgjengelige. Kun i ett program er det et flertall av de som har forsøkt å skaffe informasjon om forskningsresultatene, som oppgir at forskningsresultatene var under middels tilgjengelige.²⁷ I seks programmer er et flertall av de som har forsøkt å skaffe slik informasjon, over middels fornøyd med tilgjengeligheten.²⁸ I de to øvrige programmene er svarene til disse brukerne mer varierte.²⁹

Forskerne som deltok i programforskningen, var dessuten langt mer fornøyd med tilgjengeligheten til øvrig programinformasjon. I sju av de ni programmene er et flertall av de som har forsøkt å skaffe slik informasjon, over middels fornøyd med hvor tilgjengelig den har vært.³⁰

De samme forskerne er dessuten totalt sett godt fornøyd med hvor lettfattelig forskningsinformasjonen på seminarer/konferanser/møter har vært formidlet. Med unntak av programforskere i to programmer svarer flertallet av brukerne i de øvrige programmene at de er over middels fornøyd.³¹

De er også totalt sett klart mer positive til hvor lettfattelig forskningsresultatene i programmets rapporter/artikler/notater var formidlet, enn de øvrige brukerne. I samtlige programmer er et flertall av de som har lest slik informasjon, enten middels eller over middels fornøyd med hvor lettfattelig forskningsresultatene har vært formidlet.

²⁶ Totalt var det 135 forskere som deltok i programforskningen som besvarte spørsmålene om formidling.

²⁷ Dette programmet er Alternativ medisin.

²⁸ De seks programmene er Kommunelov, IMER, Økonomisk kriminalitet, Arktisk lys og varme, SAMRAM og Landbruk.

²⁹ De to programmene er Informasjonsteknologi i medisin og helsetjeneste og Grunnforurensning.

³⁰ De sju programmene er Kommunelov, IMER, Økonomisk kriminalitet, SAMRAM, Informasjonsteknologi i medisin og helsetjeneste, Landbruk og Arktisk lys og varme.

³¹ De to programmene er Alternativ medisin og Informasjonsteknologi i medisin og helsetjeneste.

4.2.9 Tilgjengelighet på Internett

Da de handlingsrettede programmene i utvalget pågikk, var Internett i liten grad brukt som kanal for forskningsformidling. Forskningsrådet har imidlertid i økende grad tatt i bruk Internett for å formidle forskningsresultater og forskningsinformasjon, og det har nå blitt en viktig kanal for forskningsformidling. Forskningsrådet opplyser at man kan finne fram til ønskede forskningspublikasjoner ved bruk av Forskningsrådets publikasjonsdatabase.³² Publikasjonsdatabasen inneholder imidlertid kun en oversikt over publikasjoner som er gitt ut av Norges forskningsråd.

Ved søk i databasen er det mulig å få treff på følgende publikasjonstyper: Årsrapporter, årsmeldinger, taler og foredrag, statistikk, strategier, programmer, plandokumenter, konferanserapporter, framtidsvisjoner, evalueringer program, evalueringer institutter, evalueringer fag, andre evalueringer og ikke-kategoriserte publikasjoner. Forskningsrapporter er ikke på listen over publikasjonstyper det er mulig å få treff på ved søk i databasen.

Det er ikke mulig å foreta fritekstsøk i databasen, men foruten publikasjonstyper kan det søkes på tit-

tel, forfatter, utgitt dato, ISBN, ISSN og område i Forskningsrådet for å finne relevante publikasjoner.

For å undersøke i hvor stor grad Forskningsrådets publikasjonsdatabase faktisk inneholder forskningspublikasjoner eller henvisninger til forskningspublikasjoner, har ni norske og ni tilsvarende engelske søkeord blitt valgt.³³ Treffene i tabellen nedenfor har ikke nødvendigvis tilknytning til programmene i utvalget, men kan være utgitt i forbindelse med andre forskningsprogrammer.

Tabell 4.5 viser at antall treff på forskningspublikasjoner varierer betydelig, og at flertallet av publikasjonene ikke er forskningspublikasjoner.

Omtrent 75 prosent av treffene på forskningspublikasjoner i tabellen ovenfor er publikasjoner som er gitt ut i forbindelse med andre programmer enn programmene i utvalget. Det er med andre ord få treff på forskningspublikasjoner fra de ni programmene i utvalget.

Det er også undersøkt i hvilken grad informasjon om programmene i utvalget kan fås på eller via Forskningsrådets hjemmeside³⁴. I tabell 4.6 vises hvilken informasjon som ble funnet om programmene.

Tabell 4.5 Treff på forskningspublikasjoner i Forskningsrådets publikasjonsdatabase

Søkeord/begrep	Antall treff på forskningspublikasjoner	Totalt antall treff
forurensning	0	0
pollution	11	0
innvandring	1	0
immigration	3	1
økonomisk kriminalitet	11	4
economic	12	5
arktisk	0	2
arctic	4	8
informasjonsteknologi	8	0
information technology	17	1
landbruk	3	0
agriculture	17	0
akupunktur	0	0
acupuncture	0	0
kommune	4	0
municipality + local council	7	0
energi	9	4
energy	33	7
Sum	46	126

³² Kilde: Brev fra Forskningsrådet den 22. juni 2004.

³³ Ved valg av søkeord/begrep er det tatt utgangspunkt i de ni programmene i utvalget. Ett engelsk og ett norsk ord/begrep er valgt for hvert program. Søkene ble foretatt september 2004.

³⁴ Denne undersøkelsen ble foretatt i september 2004.

Tabell 4.6 Informasjon om programmene på eller via Forskningsrådets hjemmeside

Program	Informasjon om programmene på eller via Forskningsrådets hjemmeside
Grunnforurensning	Programmets oppfølger, ProFo, har egen hjemmeside.
Levekår, utvikling og omstilling i landbruket	Ingen informasjon om programmet funnet
Arktisk lys og varme	Lenke til programmet på Forskningsrådets hjemmeside, men siden var ikke tilgjengelig
Alternativ medisin	Programmets oppfølger, Pasientnær klinisk forskning og alternativ medisin, har egen hjemmeside
SAMRAM	Programmets oppfølger, SAMSTEMT, har egen hjemmeside
Informasjonsteknologi i medisin og helsetjeneste	Programmets oppfølger, IKT i medisin og helsetjeneste, har egen hjemmeside
Økonomisk kriminalitet	Programmets oppfølger, ved samme navn, har egen hjemmeside
IMER	Programmet er forlenget til 2005 og har egen hjemmeside
Kommunelovprogrammet	Programmet har egen hjemmeside

Tabell 4.6 viser at for sju av de ni programmene er hjemmesiden til programmet eller programmets oppfølger tilgjengelig. Et fellestrekk for disse programmene, med unntak av kommunelovprogrammet, er at de er videreført i nye programmer som fremdeles pågår. Det ble imidlertid ikke funnet informasjon om programmet Levekår, utvikling og omstilling i landbruket eller programmet Arktisk lys og varme³⁵. Forskningsrådet opplyser imidlertid om at de ni programmene hadde egne hjemmesider i programperioden.

Hjemmesiden til NFI, som skal være oppdatert med utgitte forskningspublikasjoner fra forskningsprogrammer, ligger under hjemmesiden til Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD)³⁶. På Forskningsrådets hjemmeside fantes det per september 2004 lenker eller andre henvisninger til NFI sin hjemmeside, men ingen av henvisningene var lett tilgjengelige.

Forskningsrådet viser til nettstedet forskning.no som en sentral kilde for informasjon om forskningsresultater. Forskning.no er initiert av Norges forsk-

ningsråd og eies av en rekke sentrale norske forsknings- og utdanningsinstitusjoner. Forskning.no skal nå de fleste lag av befolkningen, men fokuserer på målgruppen «unge voksne» fra 15 år og oppover. Følgelig består nettstedet primært av populærvitenskapelige artikler, og i svært liten grad av forskningspublikasjoner.

4.3 BRUK OG OPPLEVD NYTTE AV FORSKNINGSRESULTATENE

4.3.1 De finansierende virksomhetenes formål med programfinansieringen

I spørreundersøkelsen er de virksomhetene som finansierte de handlingsrettede programmene i utvalget spurt om hva som var formålet med å finansiere programmene. Finansieringen skal dekke departementenes langsiktige forsknings- og kunnskapsbehov og kan deles inn i to hovedformål:

- Å bidra til økt kunnskap i den sektoren departementet (eller annen finansierende virksomhet) forvalter, heretter kalt «det brede sektoransvar»³⁷
- Å få mer kunnskap til bruk for departementet selv, heretter kalt «forvaltningsansvar»

Med unntak av Kommunenes sentralforbund, som var bidragsyter til Kommunelovprogrammet, var det kun departementer og underliggende direktorater eller tilsyn som finansierte programmene.

³⁵ Forskningsrådet opplyser at hjemmesiden til Arktisk lys og varme ble lagt ned ved utgangen av 2003 på grunn av meget lavt besøk. Det ble forutsatt at de som fortsatt var interessert i programmet ville kontakte Forskningsrådet eller andre involverte som ville kunne henvise til Forskningsrådet. Det ble tatt hensyn til at alle fagområder som var representert i Arktisk lys og varme ble videreført i en annen sammenheng. Ifølge Forskningsrådet hadde alle fagområder relevante for programmet nye adresser da hjemmesiden ble lagt ned.

³⁶ Det er kun prosjekter med bevilgning innenfor samfunnsvitenskap, humaniora, medisin og miljø- og utviklingsforskning man finner opplysninger om i NFI-databasen.

³⁷ «Departementenes sektoransvar for forskning.» Sluttrapport fra et arbeid utført av Utdannings- og forskningsdepartementet. Rapport 2004.

Tabell 4.7 I hvilken grad representantene for de finansierende virksomhetene mener at formålet med programfinansieringen ble innfridd (antall svar)

Program	Under middels grad innfridd	Middels grad innfridd	Over middels grad innfridd	Vet ikke	Totalt antall svar fra de finansierende virksomhetene
Kommunelov	1	0	2	4	7
IMER.....	1	1	3	0	5
Økonomisk kriminalitet	0	1	1	2	4
Arktisk lys og varme	0	0	3	0	3
IT i medisin og helsetjeneste	2	0	0	1	3
SAMRAM	1	1	4	1	7
Alternativ medisin	0	1	0	1	2
Landbruk	0	0	1	0	1
Grunnforurensning	0	0	3	0	3
SUM	5	4	17	9	35

På spørsmål om hva som var formålet med å finansiere programmene, oppgir ca. 3/4 av representantene for de finansierende virksomhetene at både det brede sektoransvaret og forvaltningsansvaret var viktige formål: 78 prosent oppgir at formålet i stor grad³⁸ var å bidra til økt kunnskap i sektoren, det vil si ivareta det brede sektoransvaret. 74 prosent svarer at formålet i stor grad var å få mer kunnskap til bruk for egen virksomhet, det vil si å ivareta forvaltningsansvaret.

Tabell 4.7 viser at et det er kun 5 av 35 representanter for de finansierende virksomhetene som synes at formålet med programfinansieringen i liten grad ble innfridd. Det er kun i ett av programmene hvor et flertall fra de finansierende virksomhetene oppgir at formålet med finansieringen av programmene i liten grad³⁹ ble innfridd.⁴⁰ I tre av programmene oppgir mer enn halvparten «Vet ikke» på spørsmål om programfinansieringen ble innfridd.⁴¹

³⁸ Med «i stor grad» menes avkryssninger over middels på skalaen i spørreskjemaet.

³⁹ Med «i liten grad» menes avkryssninger under middels på skalaen i spørreskjemaet.

⁴⁰ Dette programmet er informasjonsteknologi i medisin og helsetjeneste.

⁴¹ De tre programmene er Kommunelov, Økonomisk kriminalitet og Alternativ medisin.

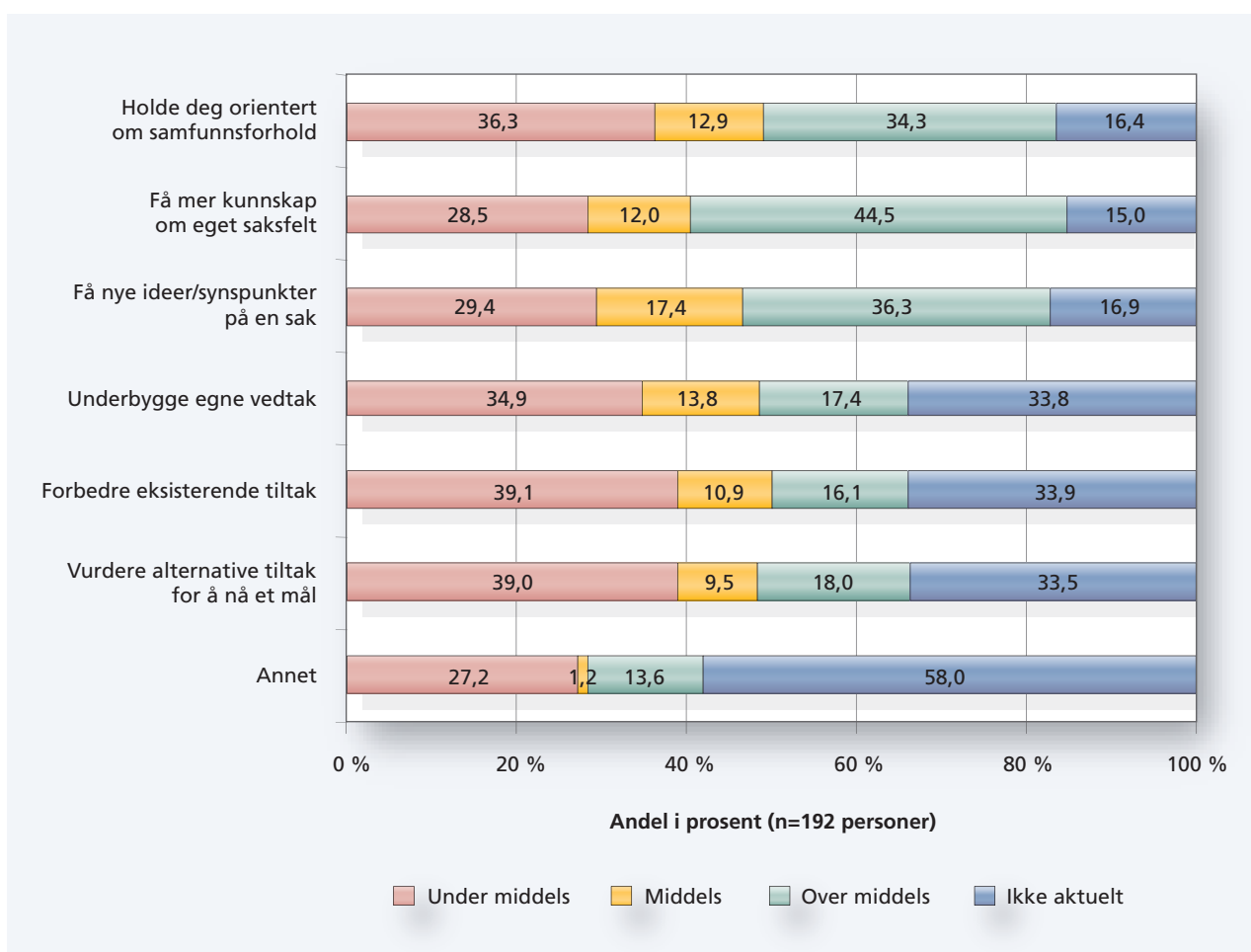
4.3.2 Bruk av forskningen

I spørreundersøkelsen er brukerne stilt et sett med spørsmål om hvordan forskningen fra programmene er brukt. Respondentene har svart ut fra om de er ansatt i offentlig forvaltning, privat virksomhet, interesseorganisasjoner, eller om de er forskere. De som svarte har i hovedsak vært ansatte innen offentlig forvaltning eller er forskere.⁴²

Det ble lagt vekt på at bruksmåtene for hver brukergruppe totalt sett utgjorde en skala fra lite konkrete (overrislingsbruk) til konkrete (instrumentelle) bruksmåter, og at bruksmåtene i spørreskjemaet var tilpasset de ulike brukergruppene.

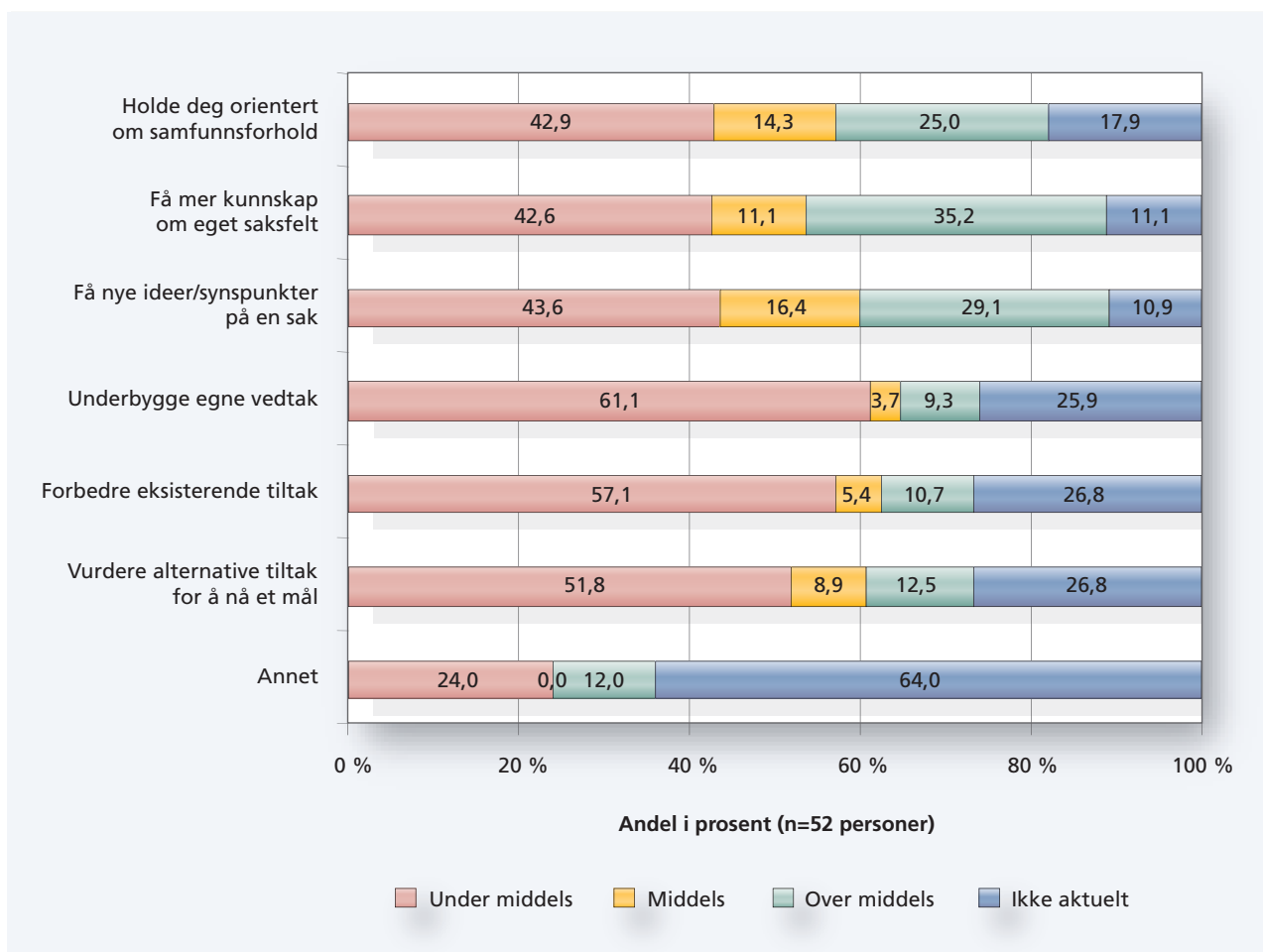
Nedenfor presenteres brukernes svar. Svarene fra respondenter i private virksomheter er ikke tatt med, fordi denne brukergruppen er lite sentral i handlingsrettet programforskning.

Figur 4.8 ovenfor viser at ansatte i offentlige virksomheter i størst grad har brukt programforskningen til å få mer kunnskap om eget saksfelt, å få nye ideer/synspunkter på en sak og å holde seg orientert om samfunnsforhold. Programforskningen har i mindre grad vært brukt til å underbygge egne og forbedre eksisterende vedtak. Forskningen har også i mindre grad vært brukt til å vurdere alternative tiltak for å nå et mål.

Figur 4.8 Hva offentlige virksomheter har brukt programforskningen til

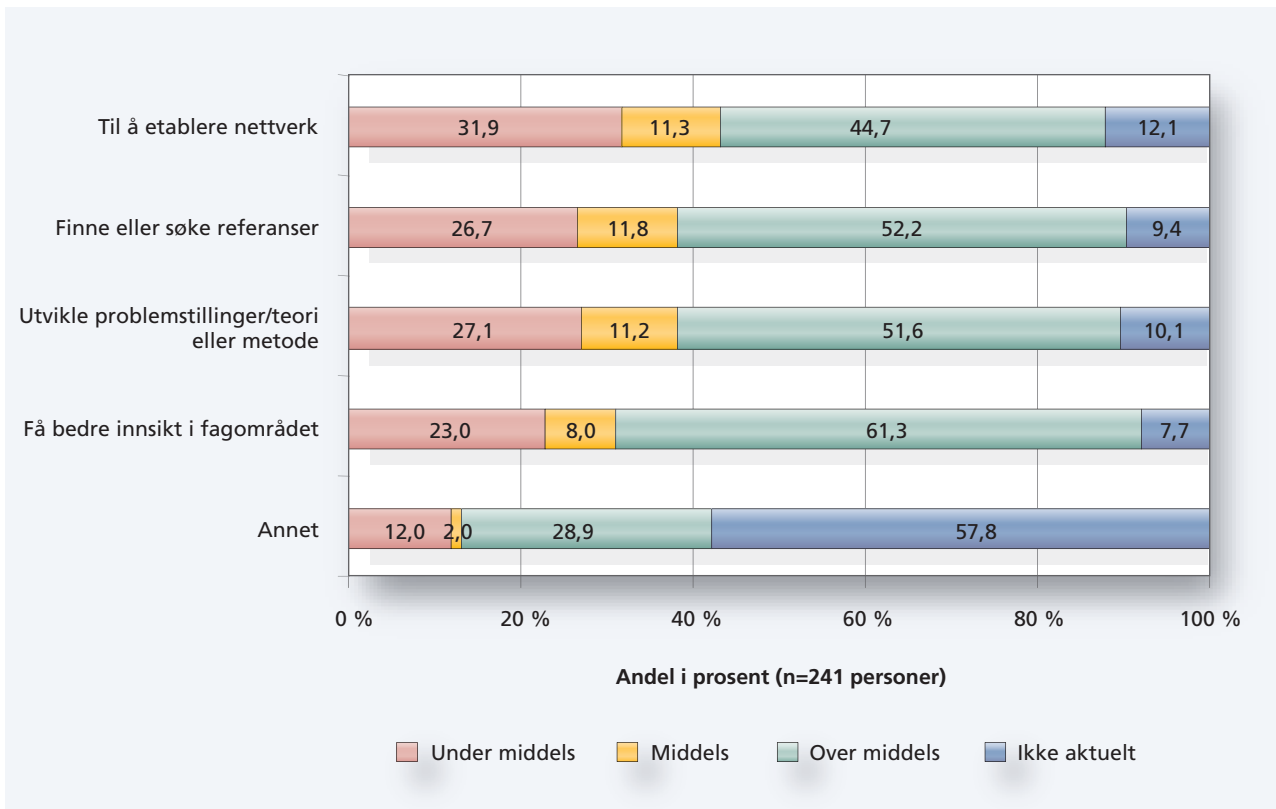
⁴² 192 av respondentene er ansatt i offentlig forvaltning, 240 av respondentene er forskere, 58 er ansatt innen privat virksomhet og 52 har svart at de er representanter for interesseorganisasjoner.

Figur 4.9 Hva interesseorganisasjoner har brukt programforskningen til

Figur 4.9 ovenfor viser at ansatte i interesseorganisasjoner har brukt programforskningen i størst grad til å få mer kunnskap om eget saksfelt, å få nye ideer/synspunkter på en sak og å holde seg orientert

om samfunnsforhold. Ansatte i interesseorganisasjoner har som ansatte i offentlige virksomheter brukt programforskningen i mindre grad til å underbygge egne og forbedre eksisterende vedtak.

Figur 4.10 Hva forskere har brukt programforskningen til

Figur 4.10 viser at 61 prosent av forskerne svarte at forskningen fra programmene i over middels grad har vært brukt til å få bedre innsikt i fagområdet. Forskere har i stor grad også brukt forskningen til å finne eller søke referanser og til å utvikle problemstillinger/teori eller metode.

For alle grupperinger gjelder det at forskningen i

størst grad har vært brukt til såkalt overrislingsbruk⁴³, det vil si bruk hvor forskningen ikke knyttes direkte til en konkret sak eller et problemområde, men inngår i en mer allmenn kunnskapsmessig beredskap på feltet. Eksempler på slike bruksmåter er å få bedre innsikt i fagområdet eller å få mer kunnskap om eget saksfelt.

⁴³ Brofoss og Narud: «Formidlingen fra forskningsprogrammet Olje og samfunn. En evaluering.» Rapport 6/90. Utredninger om forskning og høyere utdanning, NAVFs utredningsinstitutt, Norges allmennvitenskapelige forskningsråd, side 95.

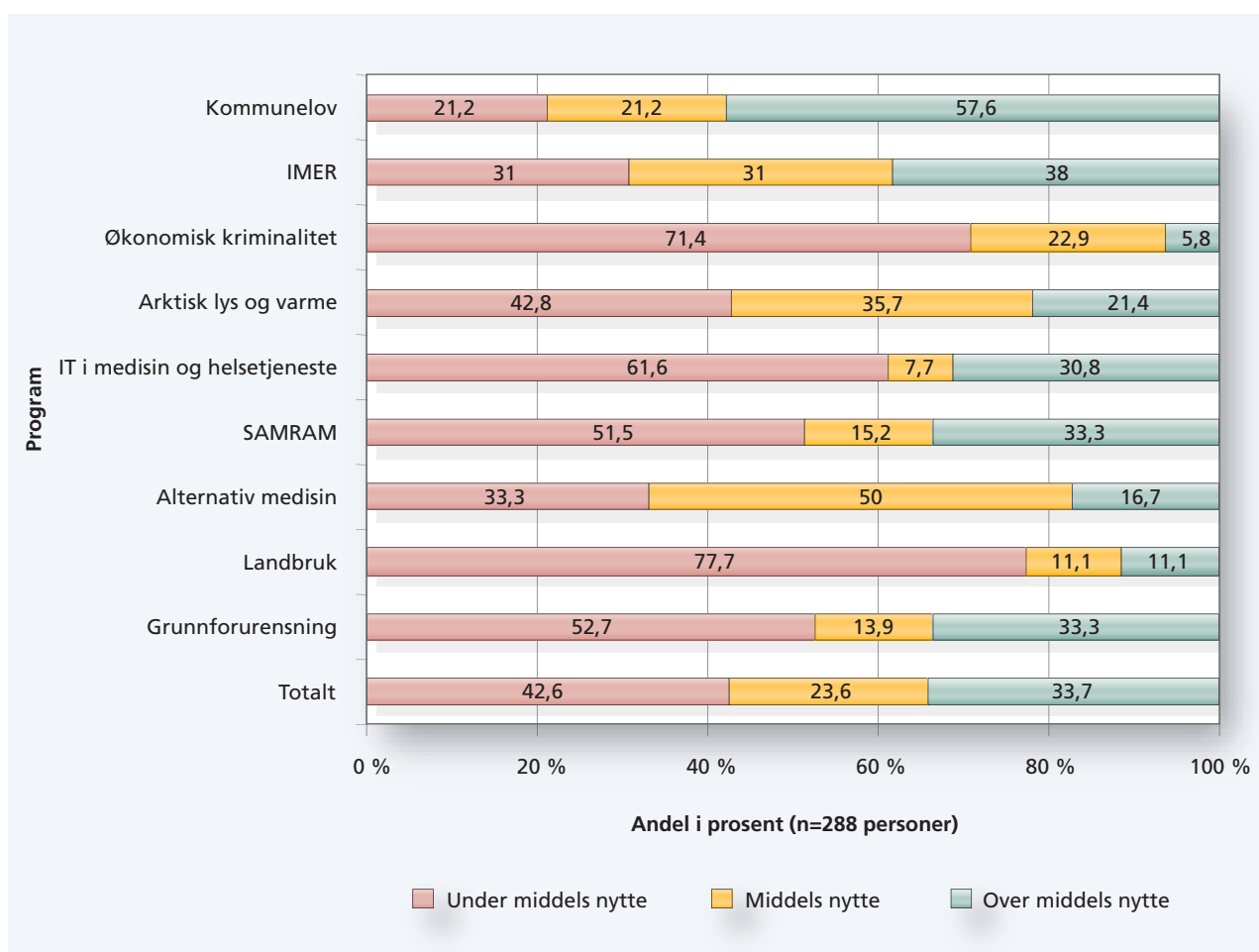
4.3.3 Brukernes opplevde nytte av programforskningen

I spørreundersøkelsen er det stilt spørsmål om opplevd nytte av den informasjonen eller kunnskapen brukeren har fått fra programmet i eget arbeid.

Figur 4.11 viser at et flertall i fem av de ni programmene har hatt under middels nytte av programforskningen i eget arbeid⁴⁴. I de fire øvrige programmene har flertallet oppgitt at de har hatt middels eller over middels nytte av programforskningen. Totalt har 42 prosent av brukerne oppgitt at de har hatt under middels nytte av programforskningen, mens 58 prosent oppgir at de har hatt middels eller over middels nytte⁴⁵.

Norges forskningsråd peker på faktorer som tilsier at det kan være vanskelig å gi et eksakt mål på brukernes reelle nytte av forskningen i et program. En slik faktor er ifølge Forskningsrådet at «Ny forskning kan (...) påvirke retningen på forskningen i et program ved at noen problemstillinger blir irrelevante, mens nye dukker opp. Dette kan ha konsekvenser for brukernes opplevde nytte av forskningen i programmene.»

En annen konsekvens er ifølge Forskningsrådet at ikke alle intenderte brukere av forskningen i et program blir reelle brukere av programforskningen.

Figur 4.11 Opplevd nytte av programforskningen (Utvalg: Alle, unntatt de som selv har forsket i programmene)

⁴⁴ De fem programmene er Økonomisk kriminalitet, Informasjonsteknologi og medisin i helsetjeneste, SAMRAM, Landbruk og Grunnforurensning.

⁴⁵ De som har svart «Vet ikke» på spørsmål om egen opplevd nytte av programforskningen (14 prosent), er ikke tatt med i figuren.

4.3.4 Opplevd nytte blant forskere som har forsket i programmene

Den opplevde nytten som forskere som har forsket i programmene oppgir å ha hatt av programmene, skiller seg fra de øvrige brukerne. I spørreskjemaet ble de respondentene som har forsket i programmene bedt om å inkludere egen forskning når de skulle vurdere egen opplevd nytte av programmet. Tabell 4.8 viser hva de som har forsket i programmene, svarte på spørsmål om opplevd nytte av programforskningen i eget arbeid.

Tabell 4.8 Opplevd nytte av programforskningen blant forskere som har forsket i programmene

Under middels	7 %
Middels	4 %
Over middels	88 %
Vet ikke	1 %
Totalt (n=137 personer)	100 %

I alt 88 prosent oppgir at de har hatt over middels nytte av programforskningen i eget arbeid.

4.3.5 Sammenheng mellom brukernes svar på formidlingsspørsmålene og deres opplevde nytte av programforskningen

For å belyse om det er en sammenheng mellom hvordan brukerne i undersøkelsen vurderer hvor godt formidlingsarbeidet i programmene har vært, og deres opplevde nytte av programforskningen, presenteres to tabeller nedenfor.

I begge tabellene består utvalget av de brukerne som ikke selv har deltatt i programforskningen. I tabell 4.9 presenteres brukernes svar på spørsmål om hvor tilgjengelig forskningsresultatene har vært, og deres svar på spørsmål om opplevd nytte av programforskningen. I tabell 4.10 presenteres deres svar på spørsmål om i hvilken grad forskningsresultatene i programmenes rapporter, artikler og notater var presentert på en lettfattelig måte. Det er tilfeldig at det er disse to formidlingsspørsmålene som er valgt.

Tabell 4.9 Sammenheng mellom brukernes vurdering av forskningsresultatenes tilgjengelighet og deres opplevde nytte av programforskningen (n=215 personer)

Opplevd nytte av programforskningen	Brukernes vurderinger av forskningsresultatenes tilgjengelighet		
	Under middels fornøyd	Middels fornøyd	Over middels fornøyd
Under middels nytte.....	55 %	24 %	19 %
Middels nytte	27 %	29 %	22 %
Over middels nytte	18 %	47 %	59 %
	100 %	100 %	100 %

Tabell 4.10 Sammenheng mellom brukernes vurderinger av hvor lettfattelig forskningsresultatene i programmenes rapporter/artikler/notater har vært formidlet og deres opplevde nytte av programforskningen (n=218 personer)

Opplevd nytte av programforskningen	Brukernes vurderinger av hvor lettfattelig forskningsresultatene i programmenes rapporter/artikler/notater har vært formidlet		
	Under middels fornøyd	Middels fornøyd	Over middels fornøyd
Under middels nytte	53 %	46 %	20 %
Middels nytte	26 %	35 %	19 %
Over middels nytte	21 %	19 %	61 %
	100 %	100 %	100 %

I tabellene framgår det at et flertall av de brukerne som har vært under middels fornøyd med tilgjengeligheten og lettfatteligheten av skriftlige forskningsresultater (henholdsvis 55 prosent og 53 prosent), har oppgitt at de har hatt under middels nytte av programforskningen. Og omvendt, et flertall av

de som har svart at de har vært over middels fornøyd med tilgjengeligheten og lettfatteligheten av skriftlige forskningsresultater (henholdsvis 59 prosent og 61 prosent) har oppgitt at de har hatt over middels nytte av programforskningen.

4.4 PLANLEGGING, RAPPORTERING OG OPPFØLGING

4.4.1 Retningslinjer og praksis for formulering av mål

En hovedoppgave for programstyrene i de handlingsrettede programmene er å fastlegge programmets mål med vekt på konkretisering av mål (delmål), sentrale problemstillinger og forskningsoppgaver. Dette framgår i Forskningsrådets samling av

strategidokumenter og interne retningslinjer, hvor det beskrives hvilke prinsipper og overordnede retningslinjer som gjelder for Forskningsrådets system for styrende dokumenter.⁴⁶

Undersøkelsen har lagt til grunn at konkretisering av mål i handlingsrettede programmer innebærer at det skal kunne leses av målet hva som skal oppnås. Det er kartlagt i hvilken grad programmene i utvalget har konkretisert målene, jf. tabellen nedenfor.

Tabell 4.11 Sammenhengen mellom mål og delmål/tema/områder

Program	Mål/hovedmål	Delmål	Sentrale forskningstema, prioriterte tema o.l.
Grunnforurensning	<p><i>Mål:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – Bidra til et kunnskapsgrunnlag for å rydde opp i forurenset grunn og deponier på en kostnadseffektiv måte, samt formidle denne kunnskapen ut til problemeiere og andre brukere 	<p><i>Delmål:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – Beslutningsgrunnlag og risikovurdering: bidra til å utvikle og forbedre grunnlaget for å forstå den totale risikosituasjonen av en forurensningslokalitet – Tiltak: bidra til å utvikle og demonstrere kostnadseffektive behandlingsløsninger for deponier og forurenset grunn. – Overvåkning: bidra til å utvikle effektive og informative overvåkningsmetoder inkludert økotoksikologiske metoder for miljøgifter fra deponier og forurenset grunn. <p>I tillegg er målene konkretisert ytterligere i etterprøvbare mål som antall nye samarbeidsprosjekter, antall doktorgrader, antall publikasjoner/formidlinger etc.</p>	
SAMRAM	<p><i>Mål:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – Å bygge opp og vedlikeholde kunnskapsgrunnlaget for norsk politikk for en bærekraftig utvikling knyttet til produksjon og bruk av energi, i Norge og i et regionalt og globalt perspektiv 	<p><i>Delmål:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – Forskningen skal gi økt kunnskap om vilkår og virkemidler for en effektiv politikk på energi- og miljøområdet – programmet skal bygge opp og videreutvikle kompetansen på disse temaene ved norske forsknings- og utdanningsinstitusjoner, slik at disse i tillegg til forskningen under programmet, kan levere gode kandidater som kan hjelpe brukerne med å nyttiggjøre seg forskningsbasert kunnskap 	<p><i>Delområder:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1 Politiske, økonomiske, sosiale og kulturelle forutsetninger for miljø- og energipolitikk 2 Internasjonale forhold og norske handlingsmuligheter 3 Energi-/kraftmarkedets rolle i en bærekraftig energipolitikk 4 Verdssetting av miljø og miljøeffekter 5 Virkemidler og virkemiddelstrategier 6 Teknologivalg og fysisk planlegging

⁴⁶ Doksy, nr. 2-5-1 Policy for forskningsprogrammer og 3-2-1 Instruks for programkoordinator

Forts. tabell 4.11

Program	Mål/hovedmål	Delmål	Sentrale forskningstema, prioriterte tema o.l.
Levekår, utvikling og omstilling i landbruket	<p><i>Mål:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – Framskaffe kunnskap om norsk landbruk med hovedvekt på inntekter, levekår, maktforhold, prisdanning og fortrinnsanalyser, og på denne måten skape et bedre kunnskapsgrunnlag for politikkutforming og virkemiddelbruk på ulike nivå <p><i>For å oppnå dette vil programmet bidra til:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – relevant metode og modellutvikling <p>En sentral målsetting bør være at det i programmet utvikles operasjonelle modeller for struktur, inntekts- og levekår og samfunnsøkonomiske analyser som kan brukes og utvikles videre etter at programmet er avsluttet</p>		<p><i>Hovedområder:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – Inntekt og levekår – Fortrinnsanalyser – Prisdannelser – Maktforhold
IMER	<p><i>Mål:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – Å bidra til å øke den forskningsbaserte kunnskapen om den internasjonale migrasjonen til Norge, innvandringens konsekvenser for det norske samfunn og relasjonene mellom innvandrere og nordmenn. – Å bidra til å høyne kvaliteten på IMER-forskningen og å få fram høyt kompetente forskningsmiljøer 		<p><i>Prioriterte tema:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – Kommunikasjon og samhandling – Migrasjon og storbyutvikling – Forløpsstudier (livsløps- og longitudinelle studier) – Teori og metodeutvikling <p><i>Prioriterte områder i tillegg:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – Sikre oversikt over det brede IMER-feltet – Bidra til å etablere minst ett fagmiljø i tillegg til IMER-Bergen – Stimulere til samarbeid mellom programmer og forskere og til møteplasser mellom forskere og brukere

Forts. tabell 4.11

Program	Mål/hovedmål	Delmål	Sentrale forskningstema, prioriterte tema o.l.
Kommune- lov	<p><i>Formål:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – Å kartlegge endringene i det kommunale og fylkeskommunale styringssystemet og i den statlige styringen av kommunesektoren, samt de utslag dette gir for innbyggerne (...) – Å studere og analysere virkningen av endringene for kommuneinstitusjonen, for den statlige styringen og for innbyggerne i kommunene/fylkeskommunene – Sluttbrukerperspektivet: rette oppmerksomheten mot spørsmål knyttet til i hvilken grad den nye loven og dens praksis virkelig fremmer en effektiv ressursbruk og et levende lokalt og regionalt folkestyre 		<p><i>Prioriterte tema:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – Styring i kommuner/fylkeskommuner – Statlig styring og forholdet til kommunenes/fylkeskommunenes autonomi – Forholdet til innbyggerne
Arktisk lys og varme	<p><i>Mål:</i> Bedre kunnskapene om:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Naturlige og antropogene variasjoner i klima og stråling – Virkninger av klima og stråling på organismer, populasjoner og interaksjoner mellom populasjoner – Tilbakekoplinger mellom arktiske biota og klima 		<p><i>Aktuelle tema:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – Klimaendringer, klimavariasjon og effekter på organismer, populasjoner og økosystemer – Fotoperiode, strålingsprosesser, energibalanse og deres biologiske effekter – Atmosfære-sjøis-hav-interaksjoner, inkludert overflatestrålingsbalanse og varmebudsjett i Arktis

Forts. tabell 4.11

Program	Mål/hovedmål	Delmål	Sentrale forskningstema, prioriterte tema o.l.
Økonomisk kriminalitet	<p><i>Mål:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – Å utvikle kunnskap som kan avdekke den økonomiske kriminalitetens omfang, former og de mekanismer den virker gjennom 		<p><i>Sentrale forskningstema:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – Skatte- og avgiftsunndragelser, regnskaps- og revisjonsområdet – Finans- og verdipapirmarkedet – Datakriminalitet – Gråsoner mellom organisert og økonomisk kriminalitet – Hvitvasking av penger – Datakriminalitet – Korrupsjon <p><i>Programmet skal arbeide aktivt for å oppnå:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – økt rekruttering av forskere til feltet – kompetanseheving – kontinuitet med hensyn til at forskere som rekrutteres kan beholdes innenfor feltet – bedre formidlingen av forskningsresultatene – økt grad av internasjonal kontakt
Alternativ medisin	<p><i>Mål:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – Stimulere til forskning innenfor alternativ medisin for å vurdere effekt, eventuelt mangel på effekt av alternativ medisinsk behandling – Oppmuntre til samarbeid mellom utøvere av alternativ medisin og skolemedisin – Rette hovedtyngden av innsatsen mot undersøkelser som skal belyse effekt av alternative behandlingsmetoder (..) 		<p><i>Virkemidler:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – Støtte relevante og gode forskningsprosjekter, også ut fra søkerens egen bakgrunn og faglige og vitenskapelige dyktighet – Lage forskningskurs, statistiske metoder, kvalitative metoder, måling av livskvalitet – Samle stipendiater som har fått støtte for å utveksle erfaringer – Arrangere forskningsmøter – Gi muligheter for gjesteforskere/forelesere

Som tabellen viser er det stor variasjon med hensyn til hvordan det enkelte program formulerer mål. To programmer har formulert mål og delmål. Sju programmer i tabellen har formulert mål, hovedområder, prioriterte forskningsområder og sentrale FoU-oppgaver.

Et eksempel på et program som har konkrete målformuleringer, er programmet Grunnforurensning. Delmålene er formulert slik at det framgår hva

som skal oppnås. Ett av delmålene er for eksempel at det skal utarbeides beslutningsgrunnlag og risikovurdering som skal bidra til å utvikle og forbedre grunnlaget for å forstå den totale risikosituasjonen ved en forurensingslokalitet.

Eksempel på programmer som i liten grad har konkretisert målene, er forskningsprogrammene Alternativ medisin, Informasjonsteknologi i medisin og helse, SAMRAM, Kommunelovprogrammet,

Arktisk lys og varme, IMER, Økonomisk kriminalitet og Levekår utvikling og omstilling i landbruket.

For programmet Økonomisk kriminalitet er målet vidt og generelt utformet. Det kan være vanskelig å måle på hvilken måte det er utviklet kunnskaper som kan avdekke den økonomiske kriminalitetens omfang, former og de mekanismer den virker gjennom. Videre bruker programmet Alternativ medisin betegnelsen *virkemidler*, men mellom virkemidler og mål er det liten sammenheng. Virkemidlene er generelt utformet og av den grunn ikke målbare.

Det er store forskjeller mellom programmene når det gjelder hvor konkrete programmalsettingene er. Det er også stor variasjon med hensyn til hvordan delmålene benevnes.

I Technopolis-gruppens rapport⁴⁷ hevdes det at programmene fokuserer for lite på strategiske mål og resultater.⁴⁸ Det framgår videre at programmal og tidsrammer bør bli mer knyttet opp mot forskningsstrategier hvor det på en mer konkret måte kommer fram hvilke forskningsmål som skal nås, og på hvilken måte målene skal nås.

4.4.2 Resultatrapportering

Retningslinjer for resultatrapportering

I Forskningsrådets interne retningslinjer framgår det at programstyret skal utarbeide en sammenfattende administrativ og faglig sluttrapport.⁴⁹ Sluttrapporten skal blant annet inneholde en sammenstilling av enkeltprosjektenes resultater og en vurdering av programmets samlede resultater ved slutten av programmets funksjonstid, både isolert sett og i forhold til programmets mål.

I tillegg til å utarbeide sluttrapport skal programstyret normalt utarbeide en egenvurdering, slik det går fram i Forskningsrådets interne retningslinjer.⁵⁰

Som et ledd i å sikre kvaliteten og sammenliknbarheten evalueringer imellom, påpeker retningslinjene betydningen av at rapportene utarbeides etter en fast mal,⁵¹ slik det er gjort nærmere rede for i «Evalueringshåndbok for Norges forskningsråd».

Evalueringshåndboken er en del av Forskningsrådets interne retningslinjer. I egenvurderingen skal det blant annet gis svar på følgende:

- «Er tiltakets mål oppnådd?
- Er resultatene som er oppnådd av det omfang, den kvalitet og den relevans som var forventet?
- Er bredden i tiltaket tilstrekkelig dekket?
- Har det underveis skjedd endringer i forhold til de forutsetninger som ble lagt til grunn ved planleggingen av tiltakene?
- Har målformuleringene blitt revidert underveis?
- Var forskningsmiljøenes interesse tilfredsstillende?
- Har man lyktes i å formidle det som skulle formidles?
- Har man nådd de målgrupper som skulle nås?»

Programmenes resultatrapportering

Tabell 4.12 nedenfor viser hvilke programmer som har levert sluttrapport, og hvilke som har levert egenvurdering.

Omfanget av disse dokumentene varierer, fra 3–4 sider til over 60 sider. Innholdet av dokumentene varierer også sterkt. Enkelte inneholder opplysninger som samsvarer med mange av kravene til egenvurderinger i Forskningsrådets interne retningslinjer. Andre inneholder ikke disse opplysningene, men er en mer generell redegjørelse for aktiviteter og forskningsresultater. Bare ett av programmene har fulgt malen i Forskningsrådets evalueringshåndbok fullt ut.

Tabell 4.12 Programmenes sluttrapportering

Programnavn	Form for sluttrapportering
IT i medisin og helsetjeneste	Avslutningsrapport og egenvurdering
Arktisk lys og varme	Sluttrapport/populærvitenskapelig brosjyre
IMER	Egenvurdering
Alternativ medisin	Avslutningsrapport
Grunnforurensning	Sluttrapport
Kommunelov	Egenvurdering
Økonomisk kriminalitet	Egenvurdering
Levekår, utvikling og omstilling i landbruket	Egenvurdering
SAMRAM	Sluttrapport og egenvurdering

⁴⁷ Rapport nr 8 «Internal Functioning of RCN», side 51

⁴⁸ Dette gjelder Forskningsrådets programdrift generelt, ikke bare for de handlingsrettede programmene.

⁴⁹ Doksy 3-2-1-1 Mandat for programstyret

⁵⁰ Doksy 3-7-20 Evalueringstrategi for Norges Forskningsråd

⁵¹ Doksy 3-7-20 Evalueringstrategi for Norges Forskningsråd

Forskningsrådet opplyser i møte at evalueringshåndboken er lite kjent innad i organisasjonen. Undersøkelsen har lagt til grunn at rapporterte resultater i sluttrapporten/egnevalueringen kan relateres til – og sammenliknes med – forventede eller planlagte

resultater og mål, slik de framstår i programnotatet. På denne bakgrunn har undersøkelsen vurdert i hvilken grad rapporterte resultater samsvarer med planlagte mål og resultater i programnotatet. Tabellen nedenfor viser denne vurderingen.

Tabell 4.13 Grad av samsvar mellom rapporterte resultater og planlagte mål og resultater

Program	Sammenheng mellom mål og rapportering
Arktisk lys og varme	Høy grad av samsvar mellom rapporteringen av forskningsresultatene og de tre hovedmålene fra programnotatet. Det er imidlertid ikke rapportert i henhold til rapporteringsmalen i Forskningsrådets interne retningslinjer.
IMER	Høy grad av samsvar mellom rapporteringen og hovedmålene. Det gjøres rede for hvor langt programmet har kommet i forhold til disse. Det rapporteres også om hva som er gjort i forhold til de ulike temaene som er spesifisert i programnotatet.
Levekår, utvikling og omstilling i landbruket	Høy grad av samsvar mellom rapporteringen og prioriterte hovedtema. Det rapporteres også om hvor langt programmet har kommet i forhold til disse.
Grunnforurensning	Noen grad av samsvar mellom rapporteringen og de 'målbare målene' som antall doktorgrader, antall publikasjoner, seminarer etc. Det står at pga. reduserte budsjetterammer ble bare ett av tre delmål fra programnotatet prioritert.
Kommunelov	Noen grad av samsvar mellom rapporteringen av de faglige resultatene og de planlagte målene i programnotatet.
Økonomisk kriminalitet	Noen grad av samsvar mellom programtiltak som var spesifisert i programnotatet, eksempler er rekruttering av forskere, internasjonalisering, formidling etc. Når det gjelder programmets faglige resultater, er det vanskelig å måle samsvar mellom mål/forsknings tema i programnotatet og rapporterte resultater i egenvurderingen.
IT i medisin og helsetjeneste	I noen grad samsvar mellom rapporteringen av de faglige resultatene og planlagte mål/resultater i programnotatet.
Alternativ medisin	Liten grad av samsvar mellom rapporteringen og målsettingene i programnotatet.
SAMRAM	Liten grad av samsvar mellom rapportering på resultater i forhold til mål eller delområder i programplanen. Det er imidlertid skrevet et avsnitt om aktiviteten på de ulike delområdene. Sluttrapporten har forøvrig en oversikt over resultatene fra noen av prosjektene.

Tabell 4.13 viser at i tre programmer er det høy grad av samsvar mellom resultater og planlagte mål. Det vil si at det rapporteres med referanse til planlagte mål.

I to programmer samsvarer resultatrapporteringen i liten grad med planlagte mål og resultater slik de kommer fram i programnotatene. I fire programmer er det i noen grad mulig å sammenligne resultatrapporteringen med planlagte mål og resultater. Det er i disse programmene ofte rapportert i forhold til konkrete tiltak i programnotatet som antall doktorgrader, publikasjoner, seminarer og lignende. Det er i liten grad mulig å relatere de faglige resultatene til målene for programmet slik de er formulert i programnotatet.

4.4.3 Forskningsrådets program- og prosjekt revisjon

Forskningsrådet opplyser at oppfølgingen av handlingsrettede programmer først og fremst skjer i et samarbeid mellom Forskningsrådets administrasjon og programstyrene for hvert enkelt program. Forskningsrådet har utarbeidet egne retningslinjer for dette arbeidet.⁵² Forskningsrådet opplyser i tillegg at de seks fagområdene har utarbeidet egne retningslinjer for prosjektoppfølgning.

Forskningsrådet har også utarbeidet et revisjonsprogram som gjennomføres ved utvalgte prosjekter.

⁵² Doksy 2-7-3 Prosjektoppfølgning, Doksy 2-5-1 Policy for forskningsprogrammer, Doksy 3-2-1-1 Mandat for programstyret og Doksy 3-2-1-2 Instruks for programkoordinator.

Prosjektene blir besøkt, og utvalgte deler av revisjonsprogrammet gjennomføres. Valgte revisjons-handlinger fra programmet bestemmes ut fra prosjektets status og art.

Av Forskningsrådets totale portefølje av handlingsrettede programmer opplyser Forskningsrådet følgende med hensyn til program- og prosjektrevisjon:

Tabell 4.14 Antall handlingsrettede programmer fra 1995 til 2003, antall som er revidert, og budsjett bevilget

År	Antall totalt	Antall revidert	Bevilget i millioner kroner per år ⁵³
1995.....	69	0	424,6
1996	67	0	443,6
1997	65	2	455,1
1998	62	1	487,6
1999	63	1	595,0
2000	62	0	624,6
2001	63	0	665,2
2002	49	0	708,4
2003	48	0	681,1

Forskningsrådet opplyser at det anslagsvis for perioden 1995–2002 er revidert fire handlingsrettede programmer. I samme periode er det revidert ti prosjekter som inngår i de handlingsrettede programmene. Dette utgjør henholdsvis 4 prosent for programmene og 0,67 prosent for prosjektene i perioden 1995–2002. Forskningsrådet opplyser at det ikke er gjennomført program eller prosjektrevisjoner vedrørende de handlingsrettede programmene i 2003 og 2004.

Forskningsrådet opplyser at ved gjennomføringen av revisjonene ble økonomiske og administrative forhold satt i fokus. Det ble ikke sett på det faglige innholdet. For programrevisjoner ble det testet

om det var etablert nødvendige retningslinjer for programdriften som harmoniserte med Forskningsrådets retningslinjer på nivå 2 og 3 i de interne retningslinjene. Relevante divisjons- og programstyreferater ble gjennomlest for å se om vedtak var etterlevd. I tillegg var det en dialog med de reviderte om de etablerte retningslinjene og den interne organiseringen av programmet var hensiktsmessig. For prosjektrevisjoner ble det sett på om prosjektet fulgte kontraktsbestemmelsene og andre retningslinjer som prosjektet arbeidet etter. Det ble blant annet sett på interne kvalitetssystemer, fullmakter, framdriftsplan, arkiveringsrutiner og regnskapsføring, opplyser Forskningsrådet.

⁵³ Revidert budsjett

5 Vurderinger

Formålet med undersøkelsen har vært å belyse i hvilken grad Forskningsrådet ivaretar Stortingets intensjoner om at forskningen skal komme styresmaktene, næringslivet og allmennheten til gode. Undersøkelsen omfatter et utvalg handlingsrettede programmer som primært er innrettet mot offentlig sektor og bransje- og interesseorganisasjoner. Det er gjennomført en spørreundersøkelse blant brukere av programmene. I tillegg er det foretatt en vurdering av Forskningsrådets retningslinjer og praksis for formidling og programoppfølging.

5.1 FORMIDLING AV FORSKNINGSRESULTATENE

Det er ikke implementert en felles overordnet strategi for brukerrettet formidling i Forskningsrådet. Undersøkelsen viser at Forskningsrådets fagområder i forskjellig grad har utformet konkrete formidlingsstrategier. Undersøkelsen viser også at mange programmer i liten grad identifiserer målgrupper for forskningen, og i varierende grad har oversikt over hvilke brukere som er sentrale. Mangelfulle formidlingsstrategier kan føre til at formidlingsansvaret blir fulgt opp i ulik grad. Når formidlingen i liten grad tilpasses ulike brukergrupper, vil det også være vanskelig å vurdere hvilke formidlingskanaler som er hensiktsmessige for de ulike brukerne.

Det framgår av undersøkelsen at det er komplisert å få oversikt over hvilke publikasjoner som er gitt ut i tilknytning til de ulike programmene. I fem av ni programmer oppgir et flertall av brukerne blant de som har forsøkt å skaffe forskningsinformasjon, at de ikke er fornøyd med hvor tilgjengelige forskningsresultatene er. I underkant av halvparten av det publiserte materialet er ikke benyttet av noen av brukerne i spørreundersøkelsen. Et flertall av brukerne i fire av programmene som har lest forskningsinformasjon, er ikke fornøyd med hvor lettfattelig forskningsresultatene er formidlet. Dersom det ikke er mulig å få en fullstendig oversikt over publikasjonene som er utgitt som resultat av et forskningsprogram, svekkes forskningsresultatenes tilgjengelighet.

Internett er i de senere årene blitt en svært sentral kanal for forskningsformidling. Undersøkelsen viser at Forskningsrådet ikke i tilstrekkelig grad har gjort forskningsinformasjon tilgjengelig på Internett.

Hjemmesiden til Forskningsrådet er bare i begrenset grad tilrettelagt for å finne informasjon om forskningspublikasjoner og forskningsresultater. Det er også i varierende grad mulig å innhente informasjon om avsluttede programmer som ikke er videreført i nye programmer.

Det produseres en betydelig mengde forskningsresultater i de handlingsrettede programmene, og det investeres betydelige beløp i forskningen. Forskningsrådet har et ansvar for at private og offentlige brukere får tilgang til nødvendig bruksforskning for å løse sine oppgaver. Informasjon om alle avsluttede programmer burde derfor være lett tilgjengelig for potensielle brukere, både via Forskningsrådets hjemmeside og på annen måte. Undersøkelsen viser at det kan stilles spørsmål ved om forskningsresultatene knyttet til de handlingsrettede programmene blir gjort tilgjengelige slik Stortinget har forutsatt i Innst. S. nr. 231 (1991–92), jf. St.meld. nr 43 (1991–92), og om forskningen i tilstrekkelig grad er gitt en brukervennlig «innpakning».

5.2 BRUK OG NYTTE AV FORSKNINGEN

Spørreundersøkelsen viser at den opplevde egennytten av forskningen blant de som ikke selv har forsket i programmene er relativt lav. Blant brukerne, unntatt de som har forsket i programmene oppga 42 prosent at de i liten grad har hatt nytte av programforskningen i eget arbeid, mens 58 prosent svarte at de hadde middels eller over middels nytte. Et handlingsrettet forskningsprogram kan imidlertid være vellykket dersom få, men viktige brukere har hatt nytte av forskningen. Det kan også være vanskelig for den enkelte bruker å vurdere egen nytte av den forskningen som har blitt utført i et program.

Undersøkelsen viser at det er en sammenheng mellom brukernes opplevelse av om forskningsresultatene har vært godt formidlet, og deres opplevde nytte av programforskningen. Dersom brukerne har vært mindre fornøyd med forskningsresultatenes tilgjengelighet og hvor lettfattelig den skriftlige forskningsinformasjonen er, har den opplevde nytten av forskningen i programmet også i stor grad vært lav. Dette understreker betydningen av god formidling.

De finansierende departementene synes generelt å være positive til resultatene av programforskningen. Spørreundersøkelsen tyder også på at de finan-

sierende virksomhetene i stor grad hadde som formål å ivareta både det brede sektoransvaret og forvaltningsansvaret ved de handlingsrettede programmene i utvalget.⁵⁴

5.3 MÅLFORMULERING OG RAPPORTERING

Forskningsresultater som primært er innrettet for offentlig sektor og interesseorganisasjoner, har prinsipiell, økonomisk og samfunnsmessig stor betydning. Av St.meld. nr. 39 (1998–99), jf. Innst. S nr. 110 (1999–2000) framgår det at det bør stilles krav om effektiv bruk med sikte på bedre mål- og resultatoppnåelse. Det er viktig at forskningen kommer målgruppen for programmene til gode, og at Stortingets forutsetninger med hensyn til brukerperspektivet blir ivaretatt på en tilfredsstillende måte. Departementene forutsetter også i tildelingsbrevene at de mål- og resultatkravene som er lagt til grunn for hvert av de programmene departementet deltar i, og som departementet tidligere har gitt sin tilslutning til, videreføres og følges opp av Forskningsrådet.

Det kan være komplisert å formulere klare og konkrete mål innen forskning. Klare mål er imidlertid viktig for å skape et godt fundament for programmene. Mål og konkrete problemstillinger skal i tillegg være en hjelp for programstyrene til å velge de mest effektive handlingene og virkemidlene, og til å kunne vurdere hva som er oppnådd innen det enkelte program. Undersøkelsen viser at de handlingsrettede programmene i utvalget i varierende grad formulerer konkrete mål. Dette svekker mulighetene for en effektiv oppfølging av programvirksomheten og kan føre til at de mål og resultatkrav som departementet har lagt til grunn for bevilgningen til programmene, ikke blir oppfylt.

Undersøkelsen viser at det er stor variasjon med hensyn til sluttrapporteringen, og at dokumentasjonsgrunnlaget for å vurdere forskningsprogrammernes resultater derfor er mangelfullt. Et gjennomgående trekk ved rapporteringen fra programmene er manglende referanse til mål, delmål eller prioriterte tema i det enkelte program. Det blir derfor vanskelig å vurdere i hvilken grad oppnådde resultater er i samsvar med planlagte mål.

Av St.prp. nr. 52 (1984–85), jf. Innst. S. nr. 135 (1984–85), framgår det at det må være den enkelte

virksomhets ansvar å utvikle styringssystemer basert på virksomhetens egenart. På området forskning vil det være særlig viktig å utarbeide systemer for å måle resultatene på en hensiktsmessig måte. Få av de gjennomgåtte programmene følger retningslinjene i Forskningsrådets evalueringshåndbok når det skal rapporteres om målene er nådd, og om resultatene er av den kvalitet og relevans som var forventet. Det samme gjelder om programmene har lyktes i å formidle forskningen, og i hvilken grad forskningsresultatene har nådd relevante målgrupper. Den store variasjonen i målformulering og rapporteringspraksis kan tyde på at Forskningsrådet i liten grad følger opp at rutineene som er utarbeidet for planlegging og rapportering, blir fulgt.

Forskningsrådet opplyser at evalueringshåndboken er lite kjent internt i organisasjonen. En mer gjennomgående bruk av retningslinjene vil sikre en mer systematisk og sammenliknbar informasjon fra programmene, og det vil i større grad være mulig å vurdere om forskningen fra de handlingsrettede programmene kommer brukerne til gode.

Forskningsrådet har også i liten grad revidert programmer og prosjekter i perioden 1995–2004.

5.4 NYE UTFORDRINGER

Forskningsrådets organisasjon er basert på en desentralisert styringsmodell. Dette forutsetter et styringssystem som er tilpasset denne strukturen og forskningens egenart.

Basert på bevilgningsreglementets krav til mål og resultatrapportering har Finansdepartementet utarbeidet nytt reglement for økonomistyring i staten som gjelder fra 1. januar 2004. Det nye reglementet viderefører kravene til mål- og resultatstyring, men gir større rom for individuell tilpasning på resultatbegrepet. Reglementet forutsetter at det etableres en hensiktsmessig intern kontroll tilpasset risiko og vesentlighet. Intern kontroll skal primært være innbygd i virksomhetens interne styring.

De svakhetene som er påpekt ved Forskningsrådets systemer og rutiner for de handlingsrettede programmene, viser betydningen av at kravene i det nye økonomireglementet blir vektlagt i det videre arbeidet.

⁵⁴ Svarene fra representantene for de finansierende virksomhetene kan imidlertid ikke betraktes som departementenes offisielle formål med finansieringen av programmene. Det er derfor ikke grunnlag for å vurdere formålene med programfinansieringen for det enkelte program.

Vedlegg 1**Om spørreundersøkelsen**

De fleste spørsmålene i spørreskjemaet til brukerundersøkelsen besto av en 7-punkts skala, med «i svært liten grad» og «i svært stor grad» som ytterpunkter. De øvrige punktene i skalaen var ikke navngitte. I presentasjonen er verdiene 1–3 gitt betegnelsen «under middels grad», verdien 4 «middels grad» og verdiene 5–7 «over middels grad».

Brukerne er i spørreundersøkelsen inndelt i følgende hovedkategorier:

- Ansatte i offentlig forvaltning, unntatt ansatte i offentlige forskningsinstitusjoner
- Representanter for interesseorganisasjoner
- Ansatte i private virksomheter, unntatt private forskningsvirksomheter
- Forskere, både de som selv har deltatt i prosjekter i programmene, og øvrige forskere

Representanter for 19 av de 22 virksomhetene som finansierte de ni forskningsprogrammene i utvalget, besvarte spørreskjemaet. Totalt ble det sendt inn 36 skjemaer fra de finansierende virksomhetene.

Dokumenter som ble benyttet for å kartlegge Norges Forskningsråds formidlingsstrategi*Hovedstrategidokumenter:*

- «Forskning for fremtiden» – Strategi for forskning og for Norges forskningsråd fram mot år 2000. Utgitt i 1996.
- «Forskning for fremtiden» – Strategi for forskning og for Norges forskningsråd, oppdatert versjon, vedtatt av Hovedstyret 16. desember 1998.

Områdestrategidokumenter:

- «Forskning for helse og livskvalitet» – Strategi for Medisin og Helse 1996–2000
- Strategiplan for Bioproduksjon og Foredling, 1996–2000
- Strategiplan for miljø- og utviklingsforskning, 1996
- Handlingsplan for miljø og utvikling – Tid for tiltak, 1999–2001
- Strategi for naturvitenskap og teknologi, 1996–2000
- Strategi for Kultur og Samfunn, 1996